

**T.C.**  
**FIRAT ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NÛR SÛRESİNİN KIRAATLER AÇISINDAN**  
**İNCELENMESİ**

**Yükse Lisans Tezi**

**DANIŞMAN**  
Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN

**HAZIRLAYAN**  
Ekrem ÇİLOĞLU

**ELAĞİĞ-2021**

## ÖZET

**Yüksek Lisans Tezi**

**NÛR SÛRESİNİN KIRAATLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Ekrem ÇİLOĞLU**

**Fırat Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

**Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı**

**Elazığ - 2021, Sayfa: VII + 57**

Bu çalışma Nûr sûresinin kıraatler bakımından incelenmesini konu edinmektedir. Giriş kısmında kıraat çeşitleri, kıraat imamları ve Nûr sûresi hakkında bilgi verilmiştir. Ana konusu itibariyle Nûr sûresi hem sahih, hem de şâz kıraatler bağlamında incelenmiş ve ilk olarak sahih kıraatler esas alınarak âyetlerin anlamını etkileyen ve etkilemeyen kıraat farklılıkları tespit edilmiştir. Daha sonrasında şâz kıraat vecihleri usûl ve ferşî farklılıklar olarak incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kur'ân, Nûr sûresi, Kıraat, Sahih, Şâz.

**ABSTRACT**

**Master Thesis**

**EXAMINATION OF SURAH NÛR IN TERMS OF RECITATIONS**

**Ekrem ÇİLOĞLU**

**The University of Fırat**

**Social Sciences Institute**

**Main Science Department of Basic Islamic Sciences**

**Qur'an and Recitation Discipline**

**Elazığ - 2021, Pages: VII +57**

This study focuses on the examination of Surah An-Nûr in terms of recitations. In the introduction, information was given about the types of recitation, imams of recitation and the surah of An-Nûr. In terms of it's main subject, Surah An-Nûr was examined in the context of both reality and precise recitations and firstly, based on precise recitations, differences in recitation that affect the meaning of verses were determined. Afterwards, the recitation laws were examined as procedural and Shâdhdh differences.

**Key Words:** The Qur'an, Nûr Surah, Recitation, Reality, Shâdhdh.

## İÇİNDEKİLER

|                   |     |
|-------------------|-----|
| ÖZET .....        | II  |
| ABSTRACT.....     | III |
| İÇİNDEKİLER.....  | IV  |
| ÖNSÖZ .....       | VI  |
| KISALTMALAR ..... | VII |
| GİRİŞ.....        | 1   |

## BİRİNCİ BÖLÜM

### NÛR SÛRESİNİN KIRAATLER AÇISINDAN TAHLİLİ

|                                                      |    |
|------------------------------------------------------|----|
| 1. Nûr Sûresindeki Sahih Kıraatler .....             | 20 |
| 1.1. Nûr Sûresindeki Nispet Edilen Kıraatler.....    | 20 |
| 1.2. Usûl ile İlgili Kıraat Farklılıkları .....      | 24 |
| 1.2.1. Hemze ile İlgili Kıraat Farklılıkları .....   | 24 |
| 1.2.2. İdğam ile İlgili Kıraat Farklılıkları .....   | 25 |
| 1.2.3. İhtilas ile İlgili Kıraat Farklılıkları ..... | 27 |
| 1.2.4. İzafet Ya'ları.....                           | 28 |
| 1.3. Ferşî Farklılıklar .....                        | 28 |
| 1.3.1. Âyetin Anlamını Değiştiren Kıraatler .....    | 28 |
| 1.3.3. Âyetin Anlamını Değiştirmeyen Kıraatler ..... | 35 |

## İKİNCİ BÖLÜM

### NÛR SÛRESİNDEKİ ŞÂZ KIRAATLER

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| 1. Nûr Sûresindeki Şâz Kıraatler .....                 | 38 |
| 1.1. Nûr Sûresinde Nispet Edilen Şâz Kıraatler.....    | 38 |
| 1.2. Usûl ile ilgili Kıraat Farklılıkları.....         | 42 |
| 1.2.1. İmâle ile İlgili Kıraat Farklılıkları .....     | 42 |
| 1.2.2. Hemze ile İlgili Kıraat Farklılıkları .....     | 43 |
| 1.2.3. İdğamla İlgili Kıraat Farklılıkları .....       | 44 |
| 1.3. Ferşu'l-Hurûfla İlgili Kıraat Farklılıkları ..... | 44 |
| 1.3.1. İsimle İlgili Kıraat Farklılıkları .....        | 44 |

|                                                                            |           |
|----------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 1.3.1.1. İsmiñ Merfû ve Mansub Okunması .....                              | 44        |
| 1.3.1.2. İzafet Okunması .....                                             | 45        |
| 1.3.1.3. İsmiñ Yapısındaki Harf ve Hareke Farklılığı .....                 | 46        |
| 1.3.1.4. İsmiñ Tekil ve Çoğul Okunması Açısından Kıraat Farklılıkları..... | 47        |
| 1.3.2. Fiille İlgili Kıraat Farklılıkları .....                            | 48        |
| <b>SONUÇ .....</b>                                                         | <b>52</b> |
| <b>KAYNAKÇA.....</b>                                                       | <b>53</b> |
| <b>EKLER .....</b>                                                         | <b>56</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>                                                      | <b>57</b> |

## ÖNSÖZ

İnsanoğlu, yaratılışından itibaren başıboş bırakılmamıştır. İlk insandan Hz. Peygamber'e kadar zaman zaman kutsal metinler indirilmiştir. Bu kutsal metinlerin anlaşılabilmesi için bunlar üzerinde farklı ilim dalları tarafından araştırmalar yapılmıştır. İslamiyet'in mukaddes kitabı olan Kur'ân-ı Kerim üzerinde de birçok ilim tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri olan kıraat ilmi gerek Kur'ân-ı Kerim'in korunmuşluğu bağlamında, gerek ondaki îcazlığın ortaya çıkmasında, kıraat vecihlerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlaması ve onun daha iyi daha doğru anlaşılabilmesine katkıda bulunması vb. sebeplerden dolayı Kur'ânî ilimler içerisinde hayatî bir konuma sahiptir. Kıraatler, Kur'ân-ı Kerim'in farklı anlamlara gelmesi, okunma açısından kolaylaştırma vb. sebeplerden dolayı önem arz etmektedir. Bu ilimle iştigal içerisinde olan âlimler eserlerinde bu konuya geniş yer vermişlerdir.

Bu çalışmada Nûr sûresi kıraatler açısından incelenmiştir. Bu konu üzerinde daha önce çalışma yapılmadığı için özellikle tercih edilmiştir. Çalışmada araştırmanın konusu, önemi, amacı ve metodu belirtildikten sonra kıraat çeşitleri ve kıraat imamları hakkında özet bilgi verilmiştir. Daha sonra Nûr sûresinin adı, âyet sayısı, içeriği, nüzûl sebebi ve diğer sûrelerle olan münasebeti belirtildikten sonra giriş kısmı tamamlanmıştır. İlk bölümde Nûr sûresi sahih kıraatler esas alınarak incelenmiş, âyetin anlamında değişiklik oluşturan ve âyetin anlamını değiştirmeyen kıraatler, usûl ve ferşî farklılıklar bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca daha sonraki bölümde ise; Nûr sûresi şâz kıraatler bağlamında incelenmiştir. Şâz kıraatlerin âyetin lafzına ve manasına olan etkileri belirtilmiştir. Çalışma, sonuç ve kaynakça bölümüyle tamamlanmıştır.

Çalışma sürecinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN'a teşekkürü bir borç bilir ve şükranlarımı sunarım. Başarı Allah'tandır.

## KISALTMALAR

|                 |                                       |
|-----------------|---------------------------------------|
| <b>b.</b>       | : İbn, bin                            |
| <b>bkz.</b>     | : Bakınız                             |
| <b>bnt.</b>     | : Bintü, ibnetü                       |
| <b>c.</b>       | : Cilt                                |
| <b>c.c.</b>     | : Celle Celâluh                       |
| <b>DİA.</b>     | : Diyanet İslam Ansiklopedisi         |
| <b>DİB Yay.</b> | : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları |
| <b>Hız.</b>     | : Hazreti                             |
| <b>nşr.</b>     | : Neşriyât                            |
| <b>ö.</b>       | : Ölüm                                |
| <b>r.a.</b>     | : Radiyallahu Anh                     |
| <b>r.anhâ.</b>  | : Radiyallahu Anhâ                    |
| <b>s.</b>       | : Sayfa                               |
| <b>s.a.v.</b>   | : Sallallahu Aleyhi ve Sellem         |
| <b>ter.</b>     | : Tercüme eden                        |
| <b>thk.</b>     | : Tahkik                              |
| <b>tsz.</b>     | : Tarihsiz                            |
| <b>v.b.</b>     | : Ve benzeri                          |
| <b>y.y.</b>     | : Yayın yeri yok                      |

# GİRİŞ

## 1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerim, yirmi üç yıl boyunca Hz. Peygamber'e peyderpey indirilmiştir. Hz. Peygamber'in yanında bulunan vahiy kâtipleri, nazil olan her bir âyeti kayıt altına alarak yazmışlardır. Kayıt altına alınan âyetler, Hz. Peygamber'den sonra iki kapak arasında toplanmış ve tek bir mushaf hâline getirilmiştir.

Mushaftaki kelimeler bazen farklı telaffuz edilebilmektedir. Bu farklı telaffuz bir kısım âyetlerin manasına etki ederken, diğer bir kısım âyetlerin ise lafız ve harekesine etki etmektedir. Bunun sebebi ise; Hz. Peygamber'in bizzat kendisi sahabelere Kur'ân-ı Kerim'in okunması hususunda farklı okunma şekillerini öğretmesi, sahabenin bu okuyuşları alması, Arap lehçelerinin farklılık arz etmesi ve ahru'f's-seb'a vb. sebepler sayılabilir. Bunun neticesinde Kur'ân-ı Kerim'in farklı kıraat vecihleri ortaya çıkmıştır. Bu ise Kur'ân ilimleri açısından önem arz etmektedir. Biz de bu öneminden dolayı kıraat konusunu çalışmayı tercih ettik. Ancak çok geniş olan kıraat konusunu sınırları belli olan bir yüksek lisans tezinde ele almak mümkün olmadığından konumuzu Nûr sûresinde zikredilen sahih ve şâz kıraatlerle sınırlandırdık.

## 2. Araştırmanın Önemi

Kur'ân-ı Kerim, müslümanların hidayet rehberi, müslümanlara doğru yolun, adaletin ve ahlak ilkelerinin bildirildiği, içinde ilahi kuralların bulunduğu mushaf olmasından dolayı müslümanların hayat kitabıdır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'in hakikî bir şekilde kavranabilmesi ve O'nun hükümlerinin günlük hayatta doğru bir şekilde uygulanabilmesi için üzerinde çok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar günümüzde de halen devam etmektedir. Kıraat ilmi de Kur'ânî ilimlerden birisidir. Kur'ân kelimelerinin vahye istinaden farklı kıraat vecihleriyle okunması bazen âyetin anlamında değişikliğe yol açarak farklı anlamların ve farklı hükümlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu farklılıklar, Kur'ân-ı Kerim'in en doğru şekilde kavranabilmesi için önem arz etmektedir. Ayrıca Tefsir, Fıkıh ve Kelam gibi ilimlerin ana noktası Kur'ân-ı Kerim olmuştur. Bu ilimlerle iştigal içerisinde olan âlimler, yapacakları araştırmalar için kıraat

ilmine müracaat etmek durumundadırlar. Çünkü birçok tefsir ve fıkıh eserlerinde kıraat vecihlerine yer verilmiş ve bu vecihlerden hareketle birçok delil ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada; Nûr sûresi, kıraat vecihleri açısından incelenmiştir. Bundan dolayı kıraat ilmi vesilesiyle Nûr sûresinin anlaşılması hususunda bir nebze de olsa fayda sağlayacağından bu çalışma önem arz etmektedir.

### **3. Araştırmanın Amacı ve Metodu**

Kur'ân-ı Kerim, inzâlından günümüze kadar birçok açıdan incelenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in incelendiği ilim dallarından birisi de kıraat ilmidir. Nûr sûresi birçok açıdan çalışmalara konu olmasına rağmen kıraat ilmi açısından, üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu sûreyle ilgili kıraatler konusunda bir araştırmanın yapılmaması bizleri bu çalışmaya yönlendirmiştir.

“Nûr Sûresinin Kıraatler Açısından İncelenmesi” isimli bu çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, önemi, amacı ve metodundan bahsedilmiştir. Sonra kıraat çeşitlerine değinilmiş ve meşhur olan kıraat imamları hakkında özet bilgi verilmiştir. Daha sonra Nûr sûresi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Nûr sûresi sahih kıraatler bağlamında incelenmiştir. Nûr sûresinde geçen kıraatlerin hangi kâfîlere nispet edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu kıraatler usûl ve ferşî farklılıklar bağlamında incelenmiş ve birçok vecih tespit edilmiştir. Bu vecihlerin hangi âyetlerde olduğu tespit edilerek âyetin anlamına olan katkısı incelenmiştir. İkinci bölümde Nûr sûresi şâz kıraatler bağlamında incelenmiştir. Bu sûrede tespit edilen şâz kıraatlerdeki bazı farklılıkların âyetin anlamına etki ettiği, bazılarının ise âyetin anlamında herhangi bir değişiklik oluşturmadığı görülmüştür. Bu bağlamda kıraatler usûl ve ferşî farklılıklar olarak iki kısımda incelenmiştir. Ayrıca sahabe ve tabiûn gibi kendilerine şâz kıraat nispet edilen kurrarlar da zikredilmiştir. Daha sonra sonuç, kaynakça ve özgeçmiş verilerek bu çalışma sonlandırılmıştır.

### **4. Kıraat Çeşitleri**

Kıraatler bu ilmin erbabı tarafından sıhhat ve sened açısından incelenmiş ve gruplara ayrılmıştır. Sıhhat açısından kıraatler sahih kıraatler ve sahih olmayan kıraatler olarak iki kısma ayrılmışlardır.

Sahih kıraat, bir yönüyle de olsa Arap gramerine uygun olan, ihtimal içerisinde dahi olsa Hz. Osman'ın çoğalttığı nüshalardan bir tanesine uygun olan ve senedi sahih olan kıraatlerdir. Bu üç şarttan biri bile eksik olan kıraatler ise sahih olmayan kıraatlerdir.<sup>1</sup>

Sahih kıraatler mütevâtir, meşhur ve âhâd olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Zayıf grubunun içerisinde ise; âhad, şâz, müdrec ve mevzû kıraatler yer almaktadır. Sahih kısım içerisinde bulunan “âhâd kıraat” sahih olma şartlarını taşımış lakin mütevâtir ve meşhur kıraat seviyesine ulaşamamış kıraatlere denilirken, zayıf kısımda bulunan “âhâd kıraat” ise sahihlik kriterlerinden birini taşımayan okuyuşlara denilmektedir.<sup>2</sup>

Kıraatler senedleri açısından da altı gruba ayrılmaktadır.

**Mütevâtir Kıraatler:** Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan râvilerden bir topluluğun, başka bir yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğa naklettiği kıraatlerdir. Kıraatler içerisindeki en üstün grup bu mütevâtir kıraatler grubudur.<sup>3</sup>

**Meşhûr Kıraatler:** Senedi sahih olan, tevatür kıraat seviyesine ulaşmamış, Arap dili ve kurallarına ve mushaf hattına uygun olan, şâz ve galat olmayan kıraatlerdir.<sup>4</sup>

**Âhâd Kıraatler:** Senedi sahih olan, mushaf hattına ve Arap dili ve kaidelerine uymayan veya meşhur kıraat derecesine ulaşmayan kıraatlerdir.<sup>5</sup>

**Şâz Kıraatler:** Senedi sahih olmayan kıraatler bu grup kıraatlerdendir.<sup>6</sup>

**Mevzû Kıraatler:** Uydurma olan kıraatler bu grup kıraatlerdendir.<sup>7</sup>

**Müdrec Kıraatler:** Bu kıraat grubuna, tefsir niteliğinde âyetlerin izahı için konulan notlar girmektedir.<sup>8</sup>

<sup>1</sup> Suyûtî, Celâldîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, (thk. Merkezu'd-Diraseti'l-Kurâniyye), Medine 1426, c. II, s. 491-492.

<sup>2</sup> Bedir, Lokman, *Kıraat Farklılıklarının Yorumuna Etkisi*, İslam ve Yorum Sempozyumu, Malatya İlâhiyat Vakfı Yayınları Serisi No: I, Ankara 2017, c. II, s. 314.

<sup>3</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 502-503.

<sup>4</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 503.

<sup>5</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 503.

<sup>6</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 505.

<sup>7</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 506.

<sup>8</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 506.

## 5. Kıraat İmamları ve Râvileri

**Nâfi‘ el-Medenî:** Adı Nâfi‘ b. Abdurrahman b. Ebû Nuaym el-Leysî (ö. 169/785)’dir. Künyesi Ebû Ruveym’dir. Aslen Isfehanlı’dır. Medîne kıraat imamlarından. 169 yılında Medine’de vefat etmiştir.<sup>9</sup> Nâfi‘, Medine’de 70 kadar tâbiîden kıraat öğrenmiştir. Kıraatini, Abdurrahman b. Hürmüz el-A‘rec (ö. 117/735)’den, o Ebû Hüreyre (ö. 57/677)’den, Ebû Hüreyre, İbn Abbâs (ö. 68/687)’dan, İbn Abbâs ise Hz. Peygamberden almıştır.<sup>10</sup> Bir diğer kıraat silsilesi ise, Ebû Ca‘fer Yezîd b. el-Ka‘ka’ el-Kârî (ö. 132/749), Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî (ö. 78/695), İbn Abbâs, Ebû Hüreyre, Übey b. Ka‘b (ö. 22/643) ve Hz. Peygamber’in bulunduğu kıraat silsilesi oluşturmaktadır.<sup>11</sup> Nâfi‘nin iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Kâlûn ve Verş’tir. Kâlûn: İsa b. Mina el-Medenî ez-Zerkî (ö. 220/835). Künyesi Ebû Musa’dır. Kâlûn ise lakabıdır. Kıraatinin güzelliğinden dolayı O’na bu lakabı Nâfi’ vermiştir. Yaklaşık 220 yılında Medine’de vefat etmiştir.<sup>12</sup> Kâlûn’un da iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Ebû Neşit (ö. 258/871) tarîkî ve el-Hulvânî (ö. 250/864) tarîkîdir.<sup>13</sup> Verş: Osman b. Saîd el-Mısırî (ö. 197/812). Künyesi Ebû Saîd’tir. Verş ise lakabıdır. O’na beyaz tenliliğinden dolayı bu lakap verilmiştir. Mısır’da 197 yılında vefat etmiştir.<sup>14</sup> Verş’inde iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Ezrak (ö. 240/854) ve Isbehânî (ö. 296/908) tarîkîdir.<sup>15</sup>

**İbn Kesîr el-Mekkî:** Asıl adı, Abdullah b. Kesîr ed- Dârî (ö. 120/738)’dir. Künyesi Ebû Ma’bed’tir. Tabiîndendir. Mekke kıraat imamlarından. Mekke’de 120 yılında vefat etmiştir.<sup>16</sup> İbn Kesîr’in kıraati Abdullah b. es-Sâib (ö. 75/694), Übey b. Ka‘b ve Ömer b. el-Hattab (ö. 23/644) aracılığı ile Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır. Diğer bir tarîk ise; Mücâhid b. Cebr’den (ö. 103/721), oda Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. es-Sâib’den; Abdullah b. Abbas da, Zeyd b. Sabit (ö. 45/665) ve Übey b. Ka‘b’tan; Übey b. Ka‘b ve Zeyd b. Sâbit aracılığıyla Hz. Peygamber’den almışlardır. Bir diğer tarîk ise;

<sup>9</sup> Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd, *et-Teyisir fî'l Kıraâti's-Seb'a*, (Daru'l-Endülü), Birinci Baskı, y.y., 1436/2015, s. 85.

<sup>10</sup> İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a fî'l-Kirâ'ât*, (nşr. Doktor Şevki Dayf), Kahire, 1972-1980, s. 54.

<sup>11</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 56. Geniş bilgi için bkz. Birişik, Abdülhamit, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s. 116

<sup>12</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 85-86

<sup>13</sup> İbnü'l-Cezerî, Ebû'l- Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed, *Takrîbü'n-Neşr fî'l-Kirâati'l-Aşr*, (thk. Muhammed), (Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye), Birinci Baskı, Beyrut-1423/2002, s. 25

<sup>14</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 86

<sup>15</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 26

<sup>16</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 86

Dirbas (ö. 68/687), oda, Abdullah b. Abbas'dan, oda, Ömer b. el-Hattâb, Übey b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit aracılığı ile Hz. Peygamber'den almışlardır.<sup>17</sup> İbn Kesîrin iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Kunbül ve Bezzî'dir. Kunbül: Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Hâlid b. Muhammed b. Saîd el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 291/904). Künyesi Ebû Amr'dır. Kunbül ise lakabıdır. 291 yılında Mekke'de vefat etmiştir.<sup>18</sup> Kunbül'ün iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; İbn Mücâhid (ö. 324/935) ve İbn Şenbûz (ö. 328/939) tarîkîdir.<sup>19</sup> Bezzî: Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Kâsım b. Nâfi' el-Bezzî el-Mekkî (ö. 250/864). Künyesi Ebû'l-Hasen Bezzî'dir. Mekke'de 250 yılında vefat etmiştir.<sup>20</sup> Bezzî'nin de iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Ebû Rebî'a (ö. 294/906) ve Habbâb (ö. 301/913) tarîkîdir.<sup>21</sup>

**Ebû Amr el-Basrî:** Asıl adı, Ebû Amr b. el-A'lâ b. Ammâr el-Basrî (154/771)'dir. Künyesi Zebbân'dır. Basra kıraat imamlarından. Kûfe'de 154 yılında vefat etmiştir.<sup>22</sup> Kıraatini Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721), İbn Abbâs ve Übey b. Kâ'b aracılığıyla Hz. Peygamber'den almışlardır.<sup>23</sup> Ebû Amr'ın iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Dûrî ve Sûsî'dir. Dûrî: Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdilazîz el-Ezdî ed-Dûrî (ö. 250/864). 250 yılında vefat etmiştir.<sup>24</sup> Dûrî'nin iki tarîkî vardır. Bunlar; Ebû Za'ra' (ö. 280/893) ve İbn Ferah (ö. 303/915) tarîkîdir.<sup>25</sup> Sûsî: Ebû Şuayb Sâlih b. Ziyâd b. Abdillâh es-Sûsî (ö. 261/874). Horasan'da 261 yılında vefat etmiştir.<sup>26</sup> Sûsî'nin iki tarîkî vardır. Bunlar; İbn Cerîr (ö. 316/928) ve İbn Cumhûr (ö. 300/912) tarîkîdir.<sup>27</sup>

**İbn Âmir eş-Şâmî:** Asıl adı, Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736)'dir. Künyesi Ebû İmrân'dır. Tabiîndendir. Şam kıraat imamlarından. Dımeşk'te 118 yılında vefat etmiştir.<sup>28</sup> Kıraatini Muğîre b. Ebî Şihâb'dan (ö. 91/710), oda Osman b. Affân (ö. 35/655) aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır.<sup>29</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; İbn Zekvan ve Hişam'dır. İbn Zekvân: Abdullah b. Ahmed b. Beşîr b. Zekvân

<sup>17</sup> Çetin, Abdurrahman, *Yedi Harf ve Kıraatler*, Ensar Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2013, s.240

<sup>18</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 86-87

<sup>19</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 27

<sup>20</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 87

<sup>21</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 26

<sup>22</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 87

<sup>23</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 83-84; Geniş bilgi için bkz. Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.241

<sup>24</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 88

<sup>25</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 27

<sup>26</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 88

<sup>27</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 27

<sup>28</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 89

<sup>29</sup> Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s. 243

ed-Dımeşkî (ö. 242/857). Künyesi Ebû Amr'dır. 242 yılında vefat etmiştir.<sup>30</sup> İbn Zekvân'ın iki tarîkî vardır. Bunlar; el-Ahfeş (ö. 292/904) ve es-Sûrî (ö. 307/919) tarîkîdir.<sup>31</sup> Hişâm: Hişâm b. Ammâr b. Nusayr ed-Dımeşkî (ö. 245/859). Künyesi Ebû Velîd'tir. 245 yılında vefat etmiştir.<sup>32</sup> Hişâm'ın da iki tarîkî vardır. Bunlar; Hulvânî (ö. 250/864) ve Dâcûnî (ö. 324/935) tarîkîdir.<sup>33</sup>

**Âsım el- Kûfî:** Asıl adı, Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele (ö. 127/745)'dir. Künyesi Ebû Bekir'dir. Tabîîndendir. Kûfe kıraat imamlarındandır. Kûfe'de 127 yılında vefat etmiştir.<sup>34</sup> Kıraatini Ebû Abdırrahman es-Sülemî (ö. 74/693), Osman b. Affân, Alî b. Ebî Tâlib (ö. 40/660), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652), Übey b. Kâ'b ve Zeyd b. Sâbit aracılığıyla Allah Resûlü'nden almıştır. Diğer tarîk ise; Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701), Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır. Diğer bir tarîk ise; Ebû Amr eş-Şeybânî'den, oda Abdullah b. Mes'ûd aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır.<sup>35</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Ebû Bekir Şu'be ve Hafs'tır. Ebû Bekir: Şu'be b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî (ö. 194/). Kûfe'de 194 yılında vefat etmiştir.<sup>36</sup> Ebû Bekir Şu'be'nin iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Yahyâ b. Âdem (ö. 203/808) ve Yahyâ el-Uleymî (ö. 243/857) tarîkîdir.<sup>37</sup> Hafs: Hafs b. Süleyman b. el-Muğîre el-Esedî (ö. 180/796). Künyesi Ebû Ömer'dir. 180 yılında vefat etmiştir.<sup>38</sup> Hafs'ın da iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Ubeyd es-Sabbâh (ö. 235/849) ve Amr es-Sabbâh (ö. 221/835) tarîkîdir.<sup>39</sup>

**Hamza el- Kûfî:** Asıl adı, Hamza b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyât et- Teymî (ö. 156/773)'dir. Künyesi Ebû Umâre'dir. Kûfe kıraat imamlarındandır. 156 yılında vefat etmiştir.<sup>40</sup> Kıraatini, A'meş (ö. 148/765), Yahyâ b. Vessâb (ö. 103/721), Alkame b. Kays (ö. 61/681), Mesruk b. el-Ecda', Esved b. Yezîd (ö. 75/694) ve İbn Mes'ûd aracılığıyla Hz. Peygamberden almıştır. Diğer tarîk ise, Yahyâ b. Vessâb, Ubeyd b. Nüdâle el-Huzâî (ö. 70/689), Alkame b. Kays ve Hz. Osman aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır. Bir

<sup>30</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 89

<sup>31</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 28

<sup>32</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 90

<sup>33</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 28

<sup>34</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 90

<sup>35</sup> Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.245

<sup>36</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 90

<sup>37</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 28

<sup>38</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 90-91

<sup>39</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 29

<sup>40</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 91-92

diğer tarîk ise, Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 74/693), Yahyâ b. Vessâb ve Hz. Osman aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır.<sup>41</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Halef ve Hallad'tır. Halef: Halef b. Hişâm el-Bezzâr (ö. 229/844). Künyesi Ebû Muhammed'tir. Bağdad'ta 229 yılında vefat etmiştir.<sup>42</sup> Halef'in önemli dört tarîkî vardır. Bunlar; İbn Osman (ö. 344/955), İbn Sâlih (ö. 350/961), İbn Miksem (ö. 354/965) ve Mutavve'î (371/981) tarîkîdir.<sup>43</sup> Hallâd: Hallâd b. Hâlid (ö. 220/835). İbn Îsâ da denilmektedir. 220 yılında vefat etmiştir.<sup>44</sup> Hallâd'ın da dört önemli tarîkî vardır. Bunlar; İbn Şâzân (ö. 286/899), İbnu'l-Heysem (ö. 249/863), el-Vezzân (ö. 250/864) ve et-Talhâ (ö. 252/886) tarîkîdir.<sup>45</sup>

**Kîsâî el- Kûfî:** Asıl adı, Ali b. Hamza en-Nahvî (ö. 189/805)'dir. Künyesi Ebû'l-Hasen'dir. Kûfe kıraat imamlarındandır. 189 yılında vefat etmiştir.<sup>46</sup> Kıraatini Hamza b. Habîb ez-Zeyyât (ö. 156/773), Îsâ b. Ömer el Hemedânî (ö. 156/773), Muhammed b. Ebû Leylâ (ö. 148/845) ve Ebû Bekir b. Ayyâş (ö. 193/809)'tan almıştır. Ayrıca Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd (ö. 203/818) ve Muhammed b. Ebû Leylâ kanalıyla da Hz. Peygamber'den almıştır.<sup>47</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Dûrî ve Ebû'l-Hâris'tir. Dûrî: Hafs b. Ömer ed-Dûrî (ö. 248/862).<sup>48</sup> Dûrî'nin iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Ca'fer en-Nasîbî (ö. 307/919) ve Ebû Osman ed-Dârîr (ö. 310/922) tarîkîdir.<sup>49</sup> Ebû'l-Hâris: Leys b. Hâlid el-Bağdâdî (ö. 240/854).<sup>50</sup> Ebû'l-Hâris'in iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Muhammed b. Yahya (ö. 288/900) ve Seleme b. Âsım (ö. 270/883) tarîkîdir.<sup>51</sup>

**Ebû Ca'fer:** Asıl adı, Ebû Ca'fer Yezid b. el-Ka'ka' el-İmâm (ö. 130/748)'dir. 130 yılında vefat etmiştir.<sup>52</sup> Kıraatini, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rebîa (ö. 78/697) ve Ebû Hüreyre'den, bunlar da Übey b. Kâ'b'dan, ayrıca Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sâbit'ten; Zeyd b. Sâbit tarîkî ve Übey b. Kâ'b tarîkîyle Hz. Peygamber'den almıştır.<sup>53</sup> Ebû Ca'fer'in iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Îsâ b. Verdân

<sup>41</sup> Birişik, Abdülhamit, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, Emin Yayınları, Birinci Baskı, Bursa 2004, s. 132

<sup>42</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 92

<sup>43</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 29

<sup>44</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 93

<sup>45</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 29-30

<sup>46</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 93

<sup>47</sup> Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s. 133-134

<sup>48</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 94

<sup>49</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 30

<sup>50</sup> Dâni, *Teyisir*, s. 94

<sup>51</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 30

<sup>52</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25.

<sup>53</sup> Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.251-252

ve Süleymân b. Cemmâz'dır. Îsâ b. Verdân: Ebü'l-Hâris Îsâ b. Verdân el-Medenî (ö. 160/776). 160 yılında vefat etmiştir.<sup>54</sup> Îsâ b. Verdân'ın iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Fadl b. Şâzân (ö. 290/903) ve Hibetullah b. Ca'fer (ö. 350/961) tarîkîdir.<sup>55</sup> Süleymân b. Cemmâz: Süleymân b. Cemmâz b. Müslim b. Cemmâz (ö. 170/786). 170 yılında vefat etmiştir.<sup>56</sup> Süleymân b. Cemmâz'ın iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Ebû Eyyûb el-Hâşimî (ö. 219/834) ve ed-Dûrî (ö. 246/860) tarîkîdir.<sup>57</sup>

**Ya'kub:** Asıl adı, Ya'kub b. İshâk el-Hadramî (ö. 205/821)'dir. Basra kıraat imamlarından. 205 yılında vefat etmiştir.<sup>58</sup> Kıraatini, Ebü'l-Münzir Sellâm b. Süleyman (ö. 220/835), Şihâb b. Şerîfe (163/779), Ebû Yahyâ Mehdî b. Meymûn (ö. 171/787) ve Ebü'l-Eşheb Ca'fer b. Hayyân'dan (ö. 165/782), bunlar da Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Ebü'l-Esved ed-Düelî, Yahyâ b. Ya'mer (ö. 129/746), Nasr b. Âsım (ö. 127/745) ve Ebü'l-Âliye (ö. 90/709)'den almış, bunlar da Ali b. Ebî Tâlib, Übey b. Kâ'b ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 44/664) aracılığıyla Hz. Peygamberden almıştır.<sup>59</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Ruveys ve Ravh'tır. Ruveys: Muhammed b. Mütevekkil Ebû Abdillâh el-Lü'lû el-Basrî (ö. 238/852). 238 yılında vefat etmiştir.<sup>60</sup> Ruveys'in dört önemli tarîkî vardır. Bunlar; en-Nahhâs (ö. 368/978), Ebû't-Tayyib (ö. 350/961), İbn Miksem ve el-Cevherî (ö. 340/951) tarîkîdir.<sup>61</sup> Ravh: Ravh b. Abdilmü'min Ebü'l-Hasen el-Hüzâlî el-Basrî en-Nahvî (ö. 235/849).<sup>62</sup> Ravh'ın iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; İbn Vehb (ö. 270/883) ve ez-Zübeyrî (ö. 300/912) tarîkîdir.<sup>63</sup>

**Halefü'l-Âşir:** Asıl adı; Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb (Tâlib) el-Esedî el-Bağdâdî el-Bezzâr (ö. 229/844)'dır. Hicrî 150 yılında doğmuştur. Bağdâdî nisbesiyle tanınmıştır. Hamza b. Habîb'in önemli olan iki râvisinden birisidir.<sup>64</sup> Kıraatini, Süleym b. Îsâ tarîkîyle İmam Hamza'dan, Yâ'kub b. Muhammed b. Halîfe el-A'sâ ve Yahyâ b. Âdem tarîkîyle Ebû Bekir Şû'be'den, oda Âsım'dan, İshak b. Müseyyibî

<sup>54</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25

<sup>55</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 30

<sup>56</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25

<sup>57</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 31

<sup>58</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25

<sup>59</sup> Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.253

<sup>60</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25

<sup>61</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 31

<sup>62</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 25

<sup>63</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 32

<sup>64</sup> Altıkulaç, Tayyar, *Halef b. Hişâm*, DİA., İstanbul 1997, c. XV, s. 237.

tarîkîyle de İmam Nâfi‘den almıştır.<sup>65</sup> Halefû'l-Âşir'in iki önemli târîki vardır. Bunlar; İshak el-Varak ve İdris el-Haddad'tır.<sup>66</sup> İshak'ın iki önemli tarîkî vardır. Bunlar; Sûsencerdî (ö. 402/1011) ve Bekir b. Şâzân (ö. 402/1011) tarîkîdir.<sup>67</sup> İdris'in dört önemli tarîkî vardır. Bunlar; eş-Şattî (ö. 370/980), Mutavve'î, İbn Bûyân (ö. 344/955) ve el-Katî'î (ö. 368/978) tarîkîdir.<sup>68</sup>

**İbn Muhaysın el-Mekkî:** Asıl adı, Ebû Hafs Ömer b. Abdirrahmân b. Muhaysın es-Sehmî (ö. 123/741)'dir.<sup>69</sup> İbn Muhaysın kıraatini, Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721) ve Dirbâs'dan, bu ikisi İbn Abbas ve Übey b. Kâ'b tarîkîyle Hz. Peygamber'den almıştır. Meşhur olan iki râvisi vardır. Bunlar; Bezzî (ö. 250/864) ve İbn Şenebûz el-Bağdâdî (ö. 328/939) târîkidir.<sup>70</sup>

**Yezîdî:** Asıl adı, Ebû Muhammed Yahyâ b. el-Mübârek b. el-Muğîre el-Yezîdî el-Adevî (ö. 202/817)'dir. 128 yılında Basra'da doğdu.<sup>71</sup> İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Süleyman b. Hakem el-Bağdâdî (ö. 235/850) ve Ebû Ca'fer Ahmed b. Ferah el-Bağdâdî'dir.<sup>72</sup>

**Hasan-ı Basrî:** Asıl adı, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)'dir. 21 yılında Medine'de doğdu.<sup>73</sup> Kıraatini, Hittân er-Rakâşî'den, Hittân, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den (ö. 42/662), Ebû Mûsâ ise Hz. Peygamber'den almıştır. Meşhur olan iki önemli râvisi vardır. Bunlar; Belhî olarak bilinen Ebû Nuaym Şücâ' b. Ebû Nasr el-Belhî (ö. 190/806) ve Dûrî'dir.<sup>74</sup>

**A'meş:** Asıl adı, Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-Kûfî (ö. 148/765)'dir. Aslen Taberistan'lı olup, 61 senesinde Kûfe'de doğduğu nakledilmiştir.<sup>75</sup> Kıraatini, Yahyâ b. Vessâb'dan (ö. 103/721), Yahyâ, Zir b. Hubeyş (ö. 82/701) ve Abîde es-Selmânî (ö. 72/691)'den, A'meş, İbrahim en-Nehâî (ö. 96/714) ve Esved b. Yezîd'den (ö. 75/694),

<sup>65</sup> Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.254

<sup>66</sup> Dîmyâtî, Ahmed b. Muhammed el- Benna, *İthâfu Fudalâi'l- Beşer fi'l- Kirâati'l- Erbeate Aşer*, (tahk. Şa'ban Muhammed İsmail), Beyrut 1407/1987, c. I, s. 75.

<sup>67</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 32

<sup>68</sup> İbnü'l-Cezerî, *Takrîb*, s. 32

<sup>69</sup> Altıkulaç, Tayyar, *İbn Muhaysın*, DİA., İstanbul 1999, c. XX, s. 209.

<sup>70</sup> Kabâkibî, Şemsuddîn Muhammed İbn Halîl, *İdâhu'r-rumûz ve miftahu'l-künûz fi'l-kirâati'l-erbaa aşra*, thk. Ahmed Hâlid Şukrî, Dâru Ammâr, Amman 2003. s. 68.

<sup>71</sup> Mertoğlu, M. Fuat, *Yezîdî, Yahyâ b. Mübârek*, DİA. İstanbul 2013, c. XXXXIII, s. 524.

<sup>72</sup> Kabâkibî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 70.

<sup>73</sup> Uludağ, Süleyman, *Hasan-ı Basrî*, DİA. İstanbul 1997, c. XVI, s. 291.

<sup>74</sup> Kabâkibî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 69-70

<sup>75</sup> Mücteba, Uğur, *A'meş*, DİA. İstanbul 1991, c. III, s. 54.

dördü Abdullah b. Mes'ûd aracılığıyla Hz. Peygamber'den almıştır. İki önemli râvisi vardır. Bunlar; Mutavve'î namıyla tanınan Ebû'l-Abbâs el-Hasen b. Saîd b. Ca'fer el-Mutavve'î el-Basrî (ö. 371/982) ve Şenebûzî olarak bilinen Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim eş-Şenebûzî el-Bağdâdî (ö. 388/988)'dir.<sup>76</sup>

## 6. Nûr Sûresi Hakkında Genel Bilgi

### 6. 1. Sûrenin Adı ve Ayet Sayısı

Nûr sûresi Medine'de nazil olmuştur. Nûr sûresinde toplum için içtimai hayatın farklı yolları zikredilmiş, fazilet ve edebler anlatılmış, hüküm ve kurallar ortaya konulmuştur. Bu sûre ismini “*Allah yerin ve göğün nûrudur.*”<sup>77</sup> âyetinde geçen nûr ifadesinden almıştır.<sup>78</sup> Nûr ifadesi, içerisinde farklı anlamlar barındırmaktadır. Bir görüşe göre burada nûrdan maksat, yüce Allah'ın nûr isminin kastedilmesidir.<sup>79</sup> Bir diğer görüşe göre ise; nûr ifadesinden maksat, Kur'an'dır.<sup>80</sup> Bu görüşü Hasan-ı Basrî, Zeyd b. Eslem ve Süfyan b. Uyeyne (198/814) ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerine “*Şüphesiz size, Allah'tan bir nûr, apaçık bir kitap geldi.*”<sup>81</sup> âyetini delil olarak göstermişlerdir.<sup>82</sup> Başka bir görüşe göre ise; nûrdan maksat, Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir.<sup>83</sup> Bu görüşe delil olarak ise; “*Ey Peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ıstık olarak gönderdik.*”<sup>84</sup> âyeti gösterilmektedir.<sup>85</sup>

Bir başka görüşe göre ise; nûrdan maksat “görünmek, ortaya çıkmak” anlamına gelen zuhur kelimesidir.<sup>86</sup> Bu görüş Gazzâlî (505/1111)'ye aittir. Müellif, sıradan insanlara göre nûrdan maksadın zuhur olduğunu ve bu ifadeyle kastedilen şeyin görme

<sup>76</sup> Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 68-69

<sup>77</sup> اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِهَا فِيهَا مَصْبَاحُ الْمَصْبَاحِ فِي رُجَاةِ الرَّجَاءِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ “ رَبُّنَا لَا تُرِيَّةَ وَلَا عَرَبِيَّةَ يَكَادُ رَبُّنَا بِضِيءٍ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ” Nûr, 24/35.

<sup>78</sup> Vehbe b. Mustafa ez- Zuhaylî, *et- Tefsîru'l- Münîr fî'l- Akîdeti ve 'ş- Şerîati ve 'l- Menhec*, (nşr. Dârü'l- Fikri'l- Muasara), Dimeşk 1418, c. XVIII, s. 118.

<sup>79</sup> Râzî, Ebû Abdullâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l Ğayb = et- Tefsîru'l- Fahri 'r- Râzî*, Dâru'l- Fikr, Lübnan 1401/1981, c. XXIII, s. 224

<sup>80</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, c. XXIII, s. 233; Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi, Dönmez, Sadreddin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017, c. IV, s. 80.

<sup>81</sup> “قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ” Maide 5/15.

<sup>82</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, c. XXIII, s. 233

<sup>83</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, c. XXIII, s. 233

<sup>84</sup> “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا \* وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا” Ahzâb, 33/45- 46.

<sup>85</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, c. XXIII, s. 233

<sup>86</sup> Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed, *Mişkatü'l- Envâr*, (ter. Prof. Dr. Şadi Eren), DİB. Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 18; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 80.

duyusu olduğunu belirtmiştir. Yani ona göre güneş, lamba vb. gibi hem kendisini aydınlatan hem de çevresini aydınlatarak gösteren şeylere nûr denilmektedir.<sup>87</sup> Gözde görme duyularından biri olmasından hareketle gösterme işlevini sağladığından dolayı yani zuhurun bir ögesi olmasından ötürü, Gazzâlî zuhura nûr demiştir.<sup>88</sup> Ayrıca müellif açıklamalarına devam ederek gözün kusurları olduğunu söylemiş ve insanı hayvandan ayıran özellik olan aklın kusurunun olmadığını beyan etmiştir. Bu sebeple de hakiki manada akla nûr denilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir.<sup>89</sup>

Bir diğer görüşe göre ise; nûrdan maksat, “his, hayal, akıl, fikir güçleri ve kutsal güçtür.”<sup>90</sup> Bir başka görüşe göre ise; nûrdan maksat, kalplerde bulunan îmandır.<sup>91</sup> Bu ise; yüce Allah’ın îmanı nûra benzetmesinden dolayıdır. Bu görüşe, “*Öyle ya, Allah’ın, göğsünde müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse ki, o Rabbinden bir nûr üzeredir...*”<sup>92</sup> ve “*İnsanları zulmetten nûra çıkarasın diye...*”<sup>93</sup> âyetleri delil olarak gösterilmektedir.<sup>94</sup> Yani burada nûr ifadesi hidayet anlamına gelmektedir. Buradaki hidayet ile evrendeki deliller ve Kur’ân’daki âyetler, Kur’ân, Peygamber, akılda ve kalpte bulunan dini bilgiler kastedilmektedir.<sup>95</sup> İbn Sînâ (ö. 428/1037)’ya göre; nûrdan maksat, akıl mertebeleridir.<sup>96</sup> Tasavvufçulara göre ise; nûrdan maksat, “göğüs, kalp, mârifet, ilham ve melekût âlemidir.”<sup>97</sup>

Başka bir görüşe göre ise; söz konusu âyette geçen nûr ifadesinden maksat “aydınlatıcı” manasında olmasıdır.<sup>98</sup> Bu görüşü savunanlar; Yüce Allah’ın semayı melekleriyle, güneş, ay ve yıldızlarıyla aydınlattığını yeryüzünü de; Peygamberler ve âlimler ile süsleyip dizayn ettiğini söylemişlerdir.<sup>99</sup> Diğer bir görüşte; nûrdan maksat, haktır.<sup>100</sup> Bu görüş ise; “*Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa*

<sup>87</sup> Gazzâlî, *Mişkatü'l-Envâr*, s. 18; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 80.

<sup>88</sup> Gazzâlî, *Mişkatü'l-Envâr*, s. 18; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 80.

<sup>89</sup> Gazzâlî, *Mişkatü'l-Envâr*, s. 20-21; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 80.

<sup>90</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 82.

<sup>91</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XXIII, s. 233-234.

<sup>92</sup> “أَمْسُ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ” Zümer, 39/22.

<sup>93</sup> “لِنُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ” İbrahim, 14/1.

<sup>94</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XXIII, s. 234.

<sup>95</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 81-82.

<sup>96</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 82.

<sup>97</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, c. IV, s. 82.

<sup>98</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XXIII, s. 225.

<sup>99</sup> Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, c. XXIII, s. 225.

<sup>100</sup> Zemahşerî, Ebü'l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed, *el- Keşşâf 'an Hâkâiki Ğavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l- Ekâvil fi Vücûhi't- Te'vil*, ( Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı”, İstanbul 2018, c. IV, s. 754.

/ yani bâtildan hakka çıkarmaktadır.”<sup>101</sup> âyetiyle delillendirilmektedir. Burada yüce Allah hakkı açık ve görünür olması bakımından benzetmektedir.<sup>102</sup>

Nûr sûresinin âyet sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nûr sûresi Hicâzîlere göre altmış iki âyet, Humâsiye göre altmış üç âyet ve Irâkîlere göre ise altmış dört âyetten oluşmaktadır.<sup>103</sup> Hicâzîler<sup>104</sup> ve Irâkîler<sup>105</sup> arasında iki âyette ihtilaf edilmektedir. Irâkîler “فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ”<sup>106</sup> âyetini müstakil olarak kabul etmişlerdir. Hicâzîler “يَكَاذِبُنَا بِرَقِّهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ”<sup>107</sup> âyetini müstakil olarak kabul etmemişlerdir.<sup>108</sup>

## 6.2. Sûrenin İçeriği

Nûr sûresi bazı hükümlerin farz kılındığını haber vererek başlamaktadır. Bu sûre günlük yaşantılarda yapılması gereken davranışların nasıl olması gerektiğini içerisinde barındırmaktadır. İlave olarak sosyal hayatın temeli olan aile ve aile içerisindeki ilişkiler, kadın-erkek münasebeti vb. konular anlatılmaktadır. Gayrı meşru münasebete (zina) ve bu fiile verilecek olan cezalara yer verilmektedir.<sup>109</sup> Sûrenin ana konusunu ise iffet ve tesettür oluşturmaktadır.<sup>110</sup> Ayrıca kendi eşine veya başka birine zina isnadında bulunan ve şahit bulamayan kişilere nasıl muamelede bulunulacağı beyan edilmektedir.<sup>111</sup> Hz. Âişe (r.anhâ.)’ye atılan -tarih kitaplarında ifk hadisesi olarak geçen- iftiraya yer verilmektedir.<sup>112</sup> Bu iftira karşısında mü’minlerin nasıl hareket etmelerinin gerekliliğine değinilmektedir.<sup>113</sup> İftirayı yaymayı arzulayanlar için azabın olduğu hatırlatılmakta ve bu

<sup>101</sup> “اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ” Bakara, 2/257.

<sup>102</sup> Zemahşerî, *el- Keşşâf*, c. IV, s. 754.

<sup>103</sup> Dimyâtî, *İthâf*, c. II, s. 291.

<sup>104</sup> Nâfî ve Ebû Ca’fer, Medenîdir. İbn Kesîr ve İbn Muhaysın, Mekkîdir. Bunlara Hicâzîler denilir. Geniş bilgi için bkz. Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 80.

<sup>105</sup> Ebû Amr, Ya’kup el-Hadrâmî, Yezîdî ve Hasan-ı Basrî, Basrîyyundur. Âsım, Hamza, Kîsaî, Halef ve A’miş, Kûfîyyundur. Kûfe ve Basra’nın ikisine beraber İrakîyyûn denilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 80.

<sup>106</sup> Nûr, 24/36

<sup>107</sup> Nûr, 24/43

<sup>108</sup> Dâni, Ebû Amr Osman b. Said b. Osman b. Ömer, *el-Beyân fî Addi Âyi’l-Kur’ân*, (nşr. Ğanim Kaddûri el-Hamed), Merkezü’l- Mahtûtât ve’t-Türâs/Kuveyt, 1414/1994, s. 193.

<sup>109</sup> Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l- Beyân ‘an Te’vili Âyi’l- Kur’ân= Tefsîru’t- Taberî*, (ter. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul- 1985, c. VI, s. 99; Nûr 24/2.

<sup>110</sup> Zuhaylî, *et- Tefsîru’l- Münîr*, c. XVIII, s. 118.

<sup>111</sup> Nûr 24/4- 6.

<sup>112</sup> Nûr 24/11.

<sup>113</sup> Nûr 24/12.

tür kimseler için ahirette uzuvlarının yani dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlikte bulunulacağı haber verilmektedir.

Nûr sûresinde sosyal hayattaki âdâb-ı muâşeret kuralları ile ilgili olarak yabancı evlere izinsiz girilemeyeceği, izin verilmediği takdirde ise oraya girilmemesinin daha uygun olacağı beyan edilmektedir.<sup>114</sup> Yine âdâb- ı muâşeret kuralları ile ilgili olarak aile hayatından hareketle çocukların anne-babalarının odalarına hangi vakitte izin istemeden, hangi vakitte izin isteyerek girebileceği anlatılmaktadır.<sup>115</sup> Haramlık-helâllik hususunda kadınların erkeklerden kimlere karşı tamamen örtünmek zorunda oldukları, erkeklerden kimlere karşı örtünmek zorunda olmadıkları beyan edilmektedir.<sup>116</sup> Âyetteki sıralamada ilk olarak mü'min erkeklerin gözlerini haramdan sakınmaları, ırzlarını ve namuslarını korumaları emredilmektedir.<sup>117</sup> Bir sonraki âyette ise aynı emir kadınlara gelmektedir.<sup>118</sup>

Sûrede evlilik müessesesinin önemine, ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasına, evlilik çağına gelen gençlerin evlendirilmeleri gerektiğine değinilmiştir. Yüce Allah'ın dini üzere hak yolda gidilmesi, Müslüman gençlerin durumlarına özen gösterilmesi ve Müslüman ailenin korunmasının önemi beyan edilmektedir. İman edip, salih amel işleyenlerin mükâfatlandırılacağı, inkâr edenlerin ise amellerinin karşılığını göreceği, boş bir seraba benzetilerek haber verilmektedir.<sup>119</sup> Ayrıca bazı evlerde yüce Allah'ın sabah-akşam tesbih edildiğinden bahsedilmekte ve yüce Allah'ın tesbih edilmesini dünyalık hiçbir işin engelleyemeyeceği kişilerden söz edilmektedir. Aynı şekilde burada Allah'ın göklerin ve yerin nûru olduğu<sup>120</sup> – nûrdan maksadın ne olduğu yukarıda açıklanmıştır- beyan edilmektedir. Allah'ın sema ve arzın tek sahibinin olduğuna,<sup>121</sup> yağmurun yağdırılmasına, dolunun indirilmesine, şimşegin parılatılmasına<sup>122</sup> ve gece ile gündüzün birbirini takip etmelerine<sup>123</sup> yer verilmektedir. Sûrenin sonlarına doğru da mü'minlerin Allah Resûlü'ne karşı olan davranışlarının ne

---

<sup>114</sup> Nûr 24/27.

<sup>115</sup> Nûr 24/58.

<sup>116</sup> Taberî, *Câmi 'u'l- Beyân*, c. VI, s. 99; Zuhaylî, *et- Tefsîru 'l- Münîr*, c. XVIII, s. 119.

<sup>117</sup> Nûr 24/30.

<sup>118</sup> Nûr 24/31.

<sup>119</sup> Taberî, *Câmi 'u'l- Beyân*, c. VI, s. 99; Zuhaylî, *et- Tefsîru 'l- Münîr*, c. XVIII, s. 119.

<sup>120</sup> Nûr 24/35.

<sup>121</sup> Nûr 24/42.

<sup>122</sup> Nûr 24/43.

<sup>123</sup> Nûr 24/44.

tarzda olması gerektiği, Allah Resûlü'ne karşı saygısızlık yapılmaması gerektiği beyan edilerek sûre sonlandırılmıştır.

### 6.3. Sûrenin Nüzûl Sebebi

Âlimler Nûr sûresinin Mustalikoğulları gazvesinden <sup>124</sup> sonra indirildiği hususunda ittifak etmişlerdir. <sup>125</sup> Nitekim Nûr sûresinin 11-20. âyetleri de bu görüşü desteklemektedir. Burada Hz. Âişe (r.anhâ.)'ye isnâd edilen ifk hadisesinden bahsedilmektedir. Bu olay Mustalikoğulları gazvesinden sonra meydana gelmiştir. Fakat bu gazvenin hicretin 5. yılında meydana gelen Hendek gazvesinin öncesinde mi veya sonrasında mı olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bu ihtilafın nedeni ise örtünmeyle ilgili âyetlerin Ahzâb ve Nûr sûrelerinde hangi sıralamada indirildiği konusundadır. Buna göre Hendek gazvesi, Mustalikoğulları gazvesinden önce meydana gelmiş ise, örtünmeyle ilgili âyetler Ahzâb sûresiyle başlamış ve Nûr sûresiyle tamamlanmıştır. Şayet Hendek gazvesi, Mustalikoğulları gazvesinden sonra meydana gelmiş ise, örtünmeyle ilgili âyetler Nûr sûresiyle başlamış ve Ahzâb sûresiyle tamamlanmıştır. Bu da, örtünme ile ilgili hükümlerin tarihi sırasının bozulması, hüküm ve hikmetlerinin ise, anlaşılmasının güç olacağı anlamına gelmektedir. <sup>126</sup>

Nakledilen bir görüşe göre, Mustalikoğulları gazvesi hicretin 5. yılının Şâban ayında meydana gelmiştir. <sup>127</sup> Aynı yılın Zilkâde ayında ise Hendek gazvesi vukuû bulmuştur. Bu görüş Sa'd b. Ubâde (14/635) ve Sa'd b. Muâz (5/627) arasında cereyan eden bir tartışmanın zikredilmesine dayandırılmaktadır. <sup>128</sup> Lakin Sa'd b. Muâz, Hendek gazvesinin ardından meydana gelen Kurayzaoğulları gazvesinde şehit edilmiştir. Bu

<sup>124</sup> Mustalikoğulları Huzaâ'nın kollarından birisidir. Şeceresi Mustalik ( Cezîme) b. Sa'd b. Amr b. Lühay b. Hârise'dir. Sesinin güzelliği ve tizliği dolayısıyla Mustalik lakabı verilmiştir. Mustalikoğulları bulunduğu konum münasebetinden dolayı Şühde ve Müreysi isimli iki önemli su kaynağına sahiptirler. Müslümanlar Hendek Gazvesi'ne hazırlanırken, Mustalikoğulları reisi Hâris b. Ebû Dırâr, Müreysi su kuyusunun yanında karargâh kurarak -Müreysi su kuyusundan dolayı bu gazvenin diğer adı da Müreysi gazvesidir- çevresindeki kabileleri de galeyana getirerek müslümanların karşısında savaşmak üzere çevresindeki kabilelerden asker toplamıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) 2 Şaban 5 / 27 Aralık 626 yılında yediyüz kişilik bir orduyla Müreysi Gazve'sine çıkmıştır. Bu gazve sonucunda Mustalikoğulları mağlup olmuştur. Hz. Peygamber esirler arasında bulunan kabile reisinin kızı Cüveyriye ile evlenmiştir. Bundan dolayı esirler serbest bırakılmıştır. Daha sonra önce Hâris b. Dırâr olmak üzere kabilenin hemen hemen hepsi müslüman olmuştur. Bkz. Ahmet Önkal, *Mustalik*, DİA., İstanbul 2006, c. XXXI, s. 360- 361.

<sup>125</sup> Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, (Daru'l-Fikr'u Dimeşk), thk. Muhammed Asım Haddad, Lahor, 1379 / 1960, s. 7.

<sup>126</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 7-8.

<sup>127</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 8.

<sup>128</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 8.

nedenle Sa'd b. Muâz'ın hicretin 6. yılında hayatta olması mümkün değildir. İfk hadisesi ile alakalı herhangi bir tartışmanın da içinde bulunmamıştır.<sup>129</sup> Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, Sa'd b. Muâz Kurayzaoğulları gazvesinde şehit edilmiştir. Kurayzaoğulları gazvesi ise, Benî Mustalik gazvesinden aylar önce yapılmıştır. Bu nedenle Sa'd b. Muâz'ın Benî Mustalik gazvesine katılmasının imkânsız olduğu ve bundan dolayı da bu görüşün isabetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Nakledilen bir diğer görüşe göre ise, Hendek gazvesi hicretin 5. yılının Şevval ayında, Mustalikoğulları gazvesi ise hicretin 6. yılının Şâban ayında meydana gelmiştir.<sup>130</sup> Bu görüşlerden ikinci görüş diğer görüşlere nazaran daha kuvvetli görülmektedir. Çünkü örtünme ile ilgili hükümler ifk hadisesinden önce nazil olan Ahzâb sûresinde yer almaktadır. Rasulullah (s.a.v.), Zeyneb bint. Cahş (r.anhâ.)'la (ö. 20/641) Hendek gazvesinden sonra hicretin 5. yılının Zilkâde ayında evlenmiştir. Bu olay Ahzâb sûresinde anlatılmaktadır.<sup>131</sup> Ayrıca Hanne bint. Cahş'ın,<sup>132</sup> Hz. Âişe (r.anhâ.)'yi kız kardeşinin rakibi olarak görmesinden dolayı ifk hadisesinde Hz. Âişe (r.anhâ.)'nin karşısında durmuş ve bu iftiranın yayılmasına katkı sağlamıştır. Bütün bu rivayetlerin hepsi ikinci görüşü destekler mahiyettedir. Bu iki ayrı görüşe yakından bakılacak olursa; birinci görüşü destekleyen tek olayın ifk hadisesi ile ilgili bir tartışmada Sa'd b. Muâz'ın isminin geçmesi olduğu anlaşılmaktadır. Lakin bu da tartışmalıdır. Hz. Âişe (r.anhâ.)'den gelen başka rivayetlerde, tartışmada ismi geçen kişinin Üseyd b. Hudayr (ö. 20/641) olduğu da aktarılmıştır. Bu da bu görüşü zayıflatmaktadır. Yine bu görüş doğru olarak kabul edildiği takdirde, örtü ile alakalı hükümlerin ve Rasulullah (s.a.v.)'ın Zeyneb bint. Cahş'la evliliğinin Hendek gazvesinden önce olduğunun kabul edilmesi gerekir ki bu da anlaşılması zor bir durumdur. Lakin bu iki hadisenin de Hendek gazvesinden sonra olduğu hususunu hem Kur'ân-ı Kerim hem de sahih hadisler desteklemektedir. Bu bakımdan ikinci görüş daha isabetli görünmektedir. Yani sonuç olarak Nûr sûresi hicretin 6. senesinin ikinci yarısında Ahzâb sûresinden çok sonra indirilmiştir.<sup>133</sup>

Nûr sûresi, İslami harekâtın Arap yarımadasında zaman geçtikçe güçlendiği ve aynı zamanda yayılarak büyüdüğü bir zaman diliminde Medine'de indirilmiştir.

<sup>129</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 8.

<sup>130</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 8.

<sup>131</sup> Ahzâb, 33/37.

<sup>132</sup> Zeyneb bint. Cahş'ın kız kardeşi.

<sup>133</sup> Mevdûdî, *Tefsiru Sûretü'n-Nûr*, s. 8-10.

Müslümanların Bedir savaşındaki galibiyetleri de bu harekâtı zirveye taşımıştır. Bu süreç Hendek savaşına kadar aynı şekilde devam etmiştir. Müslümanları savaşla yenilgiye uğratamayan müşrikler farklı yollar bulmuşlardır. Bu yollar içerisinde fitne ve iftiralar da yer almaktadır. Bu fitne ve iftiralar ilk olarak Hz. Peygamber ve evlatlığı olan Zeyd b. Hârîse (ö. 8/629) hakkında ortaya çıkmıştır.<sup>134</sup> Diğer bir iftira ise Mustalikoğulları gazvesi dönüşünde Hz. Âişe (r.anhâ.)'nin namusuna karşı ortaya atılan ifk olayıdır. Bu olay hicretin 6. yılında meydana gelmiştir. Hz. Âişe (r.anhâ.), ordunun dönüş yolunda dinlendiği bir mevkide bir sebepten dolayı ordu karargâhının dışına çıkmıştır. Hz. Âişe (r.anhâ.)'nin hevdecini taşıyan askerler Hz. Âişe (r.anhâ.)'nin içinde olduğunu zannederek deveye yüklemişlerdir. Hz. Âişe (r.anhâ.) geri döndüğünde ordu çoktan hareket etmiştir. Rasulullah (s.a.v.)'in kendisinin yokluğunu fark edip tekrar almaya gelmesi için orada beklemiştir. Ordunun gerisinden gelmekle görevlendirilen Safvân b. Muattal (ö. 19/640) isimli genç sahabe Hz. Âişe (r.anhâ.)'yi bulmuş ve orduya yetiştirmiştir. Bu olayı öğrenen Abdullah b. Übey b. Selûl (ö. 9/631), Hz. Âişe (r.anhâ.)'nin namusuna iftira atmıştır. Bu olay tarihte ifk hadisesi olarak isimlendirilmiştir. Bu iftira Nûr sûresinde haber verilmektedir. Bu ifk hadisesi Nûr sûresinin nâzil olma sebebidir.<sup>135</sup>

#### 6.4. Nûr Sûresinin Diğer Sûrelerle Münasebeti

Nûr sûresinin önceki ve sonraki sûrelerle anlam bakımından bağlantısı vardır. Önceki sûreyle münasebeti iki şekilde ortaya konulmuştur. Birincisi, Mü'minûn sûresinin başlangıcında "*O kimseler ki namuslarını koruyorlar.*"<sup>136</sup> buyrulmaktadır. Nûr sûresinde ise, zina yaparak namuslarını korumayanların hükümlerinden ve namuslu kadına iftira atmanın hükmünden bahsedilmektedir. Ayrıca ifk kıssasından, zinaya çağırarak olan gözün yumulmasının emredilmesinden, yabancı mekânlara bakmak için izin istenilmesinden, namusun korunması için evlenmenin emredilmesinden, evlenmeye gücü

<sup>134</sup> Mevdûdî, *Tefsîru Sûretü'n-Nûr*, s. 11-13. Bu iftira, Hz. Peygamberin evlatlığı Zeyd b. Harise'nin boşanmış olduğu eşiyle evlenmesiyle hicretin 5. yılında ortaya atılmaktadır. İftiraya göre Allah Resûlü, Zeyd'in eşi olan Zeyneb bint. Cahş'ı ilk defa görmüş ve onunla evlenmiştir. Halbuki Zeyneb bint. Cahş, Hz. Peygamber'in halası olan Abdumuttalib kızı Ümeyme'nin kızıdır. Yani Allah Resûlü'nün Zeyneb bint. Cahş'ı ilk defa gördükten sonra evlenmesi muhaldir. Çünkü halasının kızı olmasından ötürü onu daha önce defalarca görmüştür. Cahiliyye adetleri arasında kişinin evlatlığının boşanmış eşiyle evlenmesi yasaktır. Bundan dolayı Hz. Peygamber bu âdeti, bu yasağı kaldırmak için evlatlığının eşiyle evlenmiştir. Bkz. Mevdûdî, *Tefsîru Sûretü'n-Nûr*, s. 11- 13.

<sup>135</sup> Mevdûdî, *Tefsîru Sûretü'n-Nûr*, c. XVIII, s. 18- 21.

<sup>136</sup> Mü'minûn, 23/5.

yetmeyenlerin (maddi olarak) iffetlerini ve namuslarını korumalarının emredilmesinden, genç kızların zinaya zorlanmalarının nehyedilmesinden vb. gibi konulardan bahsedilmektedir.<sup>137</sup>

Buradan anlaşılmaktadır ki, yüce Allah Mü'minûn sûresinde namuslarını koruyan kimselerden bahsederken, Nûr sûresinde ise, namuslarını korumayanlardan ve o kimselerin ahirette nasıl muamele olunacaklarından bahsedilmektedir. Ayrıca yüce Allah Nûr sûresinde zikrettiği genç kızların zinaya zorlanmamalarının gerekliliği, onların namuslarının korunmasının emredilmesi, namuslarını korumak için evlendirilmeleri, evlenmeye gücü yetmeyenlere yardım edilmesi ve gözlerin haramdan sakındırılması vb. gibi ilahi hitabın hepsi namusun korunmasına yönelik olan ilahi hitaplardandır.

İkincisi, Mü'minûn sûresinde yaratılış meselesindeki genel kurallar zikredilmektedir; yani Allah (c.c.) mahlûkatı abes olarak yaratmamış, aksine emir ve nehiyleriyle mükellef kılmak için yaratmıştır. Yine burada insanı isyana, inhirafa, dalâlete götüren emir ve nehiyler zikredilmiştir.<sup>138</sup> Nûr sûresinde de bunun devamı niteliğinde insanı dalâlete götüren şeyler arasında zinâ, iftira vb. gibi günah olan şeyler zikredilmiş ve bunlardan kaçınılması gerektiği emredilmiştir. Ayrıca Nûr sûresinde mahlûkat ile ilgili olarak onların bir disiplin içerisinde olmalarından, gece ile gündüzden ve doğa olayları arasında bahsedilen yağmur, dolu ve şimşek vb. olaylar zikredilmektedir. Nûr sûresi yukarıda açıklanan her iki vecihten de Mü'minûn sûresinin devamı niteliğindedir.

Nûr sûresinin Furkân sûresiyle olan ilişkisi birkaç vecihten açıklanmaktadır. Bunlar, Nûr sûresinin sonunda yüce Allah'ın yerdeki ve gökteki her şeyin maliki olduğu zikredilmektedir. Furkân sûresinin başında ise mülkünde hiçbir ortağı olmayan ve hiçbir evladı bulunmayan, yerin ve göğün sahibi olan yüce Allah tâzim edilmektedir. Nûr sûresinin sonunda Allah Resûlü'nün emrine ittiba edilmesi vâcib kılınmıştır. Furkân sûresinin başında ise, itaatin nasıl olması gerektiğinin vasıfları açıklanmıştır. Bu ise bütün insanlara kurtuluş yolunu gösteren yüce Kur'ân'dır.<sup>139</sup>

Yüce Allah'ın Nûr sûresinde yerin ve göğün maliki olduğu açıklanmışken, Furkân sûresinde ise, aynı şekilde yüce Allah'ın yerin ve göğün tek sahibi olduğu açıklanmış ve

<sup>137</sup> Vehbe ez- Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l- Münîr*, c. XVIII, s. 118.

<sup>138</sup> Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l- Münîr*, c. XVIII, s. 119.

<sup>139</sup> Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l- Münîr*, c. XIX, s. 5.

ilave olarak mülkünde ortağının bulunmadığı ve yüce Allah'ın tâzim edildiği eklenmiştir. Ayrıca Nûr sûresinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'e itaat edilmesi emredilirken, Furkân sûresinde ise, bu itaatin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır.

Nûr sûresinde tevhidin delillerinden olan şu üç çeşidi açıklanmaktadır. Bunlar, yerin ve semanın halleri, dolu ve karın oluşumunu tamamlaması ve yağmurun indirilmesinin göklerdeki izleri, hayvanların halleri gibi konular açıklanmıştır. Furkân sûresinde ise, bütün mahlûkatın Allah'ın tevhidinin birliğine delaletleri zikredilmiştir. Gece ile gündüz, gölgenin uzaması, rüzgâr ve su, nimetler, insanlar, iki denizin salınması, insanın ve nesebinin ve akrabalığının yaratılması, yerin ve semevâtın altı günde yaratılması, Arş'a istiva, güneş ve ay vb. zikredilmiş ve işte bunlar *“yerin ve semevâtın mülkü sadece O'na mahsustur.”*<sup>140</sup> âyetinin detayıdır. Nûr sûresinde *“Görmüyor musun ki Allah bulutları sürüklüyor?”*<sup>141</sup> buyururken, Furkân sûresinde *“Müjdeci olarak bulutları gönderen O'dur.”*<sup>142</sup> buyrulmuştur. Nûr sûresinde *“Allah her canlıyı sudan yarattı.”*<sup>143</sup> âyeti zikredilirken, Furkân sûresinde *“O sudan, bir insan yaratıp ona neseb bahşeden ve sihriyet bağı ile akraba yapan O'dur.”*<sup>144</sup> âyeti zikredilmiştir. Nûr ve Furkân sûrelerinde kâfirlerin ve münafıkların amellerinin kıyamet günündeki sonucunun boşa gittiğine ve bâtil olduğuna yer verilmiştir. Yüce Allah Nûr sûresinde *“Kâfirlere gelince onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir.”*<sup>145</sup> buyururken, Furkân sûresinde *“Onların yaptıkları her bir iyi işi dikkate alırsınız, fakat onu saçılmış zerreler haline getiririz.”*<sup>146</sup> buyurmaktadır. Nûr sûresinin sonu hüküm faslının kelimelerini kapsamaktadır. Yüce Allah, Nûr sûresinde *“Allah'a döndürülecekleri gün Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.”*<sup>147</sup> âyetini zikrederken, Furkân sûresinde ise, yüce Allah'ın mülkün mâliki ve mutlak sultanlığın sahibi olduğu zikredilmektedir.<sup>148</sup>

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere her iki sûre de Nûr sûresiyle irtibatlıdır. Mü'minûn ve Nûr sûrelerinin ortak noktası olarak namuslu olmak, zinadan kaçınmak vb. gibi konular zikredilmiştir. Furkân ve Nûr sûresinin ortak noktası ise, yüce

<sup>140</sup> Furkân, 25/2.

<sup>141</sup> Nûr, 24/43.

<sup>142</sup> Furkân, 25/48.

<sup>143</sup> Nûr, 24/45.

<sup>144</sup> Furkân, 25/54.

<sup>145</sup> Nûr, 24/39.

<sup>146</sup> Furkân, 25/23.

<sup>147</sup> Nûr, 24/64.

<sup>148</sup> Vehbe ez- Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, c. XIX, s. 6.

Allah'ın göğün ve yerin tek mâlikî olduğu ve O'nun tevhidinden ve tevhidinin delillerinden bahsedilmektedir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle Nûr sûresi, Mü'minûn sûresinin devamı niteliğinde olup, onu tamamlayıcı ve açıklayıcı mahiyettedir. Aynı şekilde Furkân sûresinde Nûr sûresinin açıklayıcısı ve tamamlayıcısı niteliğindedir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### NÛR SÛRESİNİN KIRAATLER AÇISINDAN TAHLİLİ

Çalışmamızın bu bölümünde, Nûr sûresi kıraatler açısından incelenmiştir. Kıraatlerin nispet edildiği kıraat imamları ve râvileri tespit edilmiştir. Kıraatler ferş ve usûl farklılıkları yönünden incelenmiş ve bunun neticesinde âyetin anlamını etkileyen ve etkilemeyen vecihler ortaya konulmuştur. Ayrıca Nûr sûresi bağlamında şâz kıraatlere de değinilmiştir.

Şimdi de Nûr sûresinde zikredilen sahih kıraatler incelenecektir. Bu inceleme yapılırken farklılık arz eden kelimeler parantez içinde gösterilmiş ve âyetlerin numaraları dipnotta verilmiştir. Bu kıraatleri çeşitli alt başlıklar altında inceleyelim.

#### 1. Nûr Sûresindeki Sahih Kıraatler

##### 1.1. Nûr Sûresindeki Nispet Edilen Kıraatler

Nûr sûresinde zikredilen sahih kıraatlerin sayısı otuz ikidir. İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'afi'l-Kırâ'ât* isimli eserinde zikredilen sahih kıraatlerin sayısı ise yirmi beştir. Bu kıraatler, kıraat-i seb'a imamlarından Nâfi',<sup>149</sup> İbn Kesîr,<sup>150</sup> Ebû Amr,<sup>151</sup> İbn-i Âmir,<sup>152</sup> Âsım,<sup>153</sup> Hamza,<sup>154</sup> Kîsâi'ye<sup>155</sup> ve râvilerinden Kâlûn,<sup>156</sup> Verş,<sup>157</sup> Kunbül<sup>158</sup> ve

<sup>149</sup> Nâfi'ye nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/6, 7, 9, 43, 52. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452-458; İbnü'l-Cezerî, Ebü'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, (nşr. Ali Muhammed ed- Dabba), Kahire, tsz., c. II, s. 330.

<sup>150</sup> İbn Kesîr'e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/1, 2, 6, 15, 35, 40, 52, 55. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452-459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-333.

<sup>151</sup> Ebû Amr'a nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/1, 6, 15, 31, 35, 52, 64. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452-459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-332.

<sup>152</sup> İbn-i Âmir'e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/6, 31, 36, 52, 55. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452-458; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-333;

<sup>153</sup> Ebu Bekr'in rivayetinde Âsım'a nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/6, 31, 35, 36, 52, 55, 58. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452-459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-333.

<sup>154</sup> Hamza'ya nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/15, 24, 35, 45, 52, 55, 58. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 453-459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333.

<sup>155</sup> Kîsâi'ye nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/15, 24, 31, 35, 45, 52, 55, 58. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 453-459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333.

<sup>156</sup> Nâfi'nin birinci ravisi Kalun'a nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/ 52. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457.

<sup>157</sup> Nâfi'nin ikinci ravisi Verş'e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/ 43, 52. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457-458.

<sup>158</sup> İbn Kesîr'in ikinci ravisi Kunbul'a nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/ 40. Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457.

Ebû Bekir Şu‘be’ye<sup>159</sup> nispet edilmiştir. Ayrıca Kıraat-i aşere imamlarından Ebû Ca‘fer,<sup>160</sup> Yakûb<sup>161</sup> ve Halef’e<sup>162</sup> nispet edilen okuyuşlar bulunmaktadır. Bunlara birer örnek vererek yetinelim. Nâfi‘ ‘أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ“<sup>163</sup> âyetinde merfû olan (أَرْبَعُ) kelimesini (أَرْبَع) şeklinde mansub okumuştur.<sup>164</sup>

İbn Kesîr “وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ“<sup>165</sup> âyetinde (رَأْفَةٌ) şeklinde sakin olan “hemzeyi” (رَأْفَةٌ) şeklinde fethalı okumuştur.<sup>166</sup>

Ebû Amr “سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا“<sup>167</sup> âyetinde geçen (وَفَرَضْنَاهَا) ifadesini (وَفَرَضْنَاهَا) şeklinde “râ” harfîni şeddeli okumuştur.<sup>168</sup>

İbn-i Âmir “غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ“<sup>169</sup> âyetinde mecrur olan (غَيْرِ) kelimesini (غَيْرِ) şeklinde mansub okumuştur.<sup>170</sup>

<sup>159</sup> Âsım’ın ikinci ravisi Ebu Bekir’e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/ 6, 31, 35, 36, 52, 55, 58.

Kaynaklar için bkz. İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. ; 452-459; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-333.

<sup>160</sup> Ebu Ca‘fer’e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/22, 31, 35, 43. Kaynaklar için bkz. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 331-332.

<sup>161</sup> Yakup’a nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/7, 9, 11, 55. Kaynaklar için bkz. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330-333.

<sup>162</sup> Hamza’nın ilk ravisi ve Kıraat-i Aşere imamlarından olan Halef’e nispet edilen kıraatler için bkz. Nur 24/ 24, 58. Kaynaklar için bkz. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333.

<sup>163</sup> “وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ“<sup>163</sup>, “Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah’ı tanık göstermesidir.”, Nûr, 24/6.

<sup>164</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 452

<sup>165</sup> “الرَّانِيَةُ وَالرَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشِبْكَ عَذَابُهُمَا“<sup>165</sup>, “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret ginine inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tanık olsun.”, Nûr, 24/2

<sup>166</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 452.

<sup>167</sup> “سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ“<sup>167</sup>, “Bu, âyetlerini belirleyip indirdiğimiz bir sûredir. Düşünesiniz diye onun için apaçık âyetler gönderdik.”, Nûr, 24/1.

<sup>168</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 452

<sup>169</sup> وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُهُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى خُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ“<sup>169</sup>, “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa ersiniz!”, Nûr, 24/31

<sup>170</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455.

Âsım, Ebû Bekir Şu'be'nin rivayetinde; <sup>171</sup> “ذُرِّيُّ يُوقِدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ” âyetinde geçen (ذُرِّيُّ) ifadesini (ذُرِّيُّ) şeklinde “hemze” ile okumuştur.<sup>172</sup>

Hamza “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ” <sup>173</sup> âyetinde geçen (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) ifadesini (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) şeklinde “zâl” harfini “tâ” harfine idğam ederek okumuştur.<sup>174</sup>

Kîsâi “يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ” <sup>175</sup> âyetinde geçen (تَشْهَدُ) ifadesini (يَشْهَدُ) şeklinde “yâ” harfiyle okumuştur.<sup>176</sup>

Kıraat-ı aşere imamlarından Ebû Ca'fer; “وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ” <sup>177</sup> âyetinde geçen (وَلَا يَأْتَلِ) ifadesini (وَلَا يَتَأَلَّ) şeklinde okumuştur.<sup>178</sup>

Ya'kûb “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ” <sup>179</sup> âyetinde geçen (أَنَّ لَعْنَتَ) ifadesini (لَعْنَتَ) şeklinde “nun” harfini “lâm” harfine idğam ederek okumuştur. Ayrıca (لَعْنَتَ) kelimesini de (لَعْنَتُ) şeklinde merfû okumuştur.<sup>180</sup>

Halef “يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ” <sup>181</sup> âyetinde geçen (تَشْهَدُ) kelimesini (يَشْهَدُ) şeklinde “yâ” harfiyle okumuştur.<sup>182</sup>

<sup>171</sup> اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ “رَبُّنَا لَا شَرِيْقَةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ عَزِيزٌ” Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” Nûr, 24/35.

<sup>172</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 456.

<sup>173</sup> “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّئًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ” “Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbûki Allah katında o büyük bir şeydir.” Nûr, 24/15.

<sup>174</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 454.

<sup>175</sup> “يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ” “O ceza gününde dilleri, elleri ve ayakları, yapıp ettikleri hususlarda aleyhlerine tanıklık edecektir.” Nûr, 24/24.

<sup>176</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 454.

<sup>177</sup> وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِيَ الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ “İçinizden yardımsever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere, “Artık bir şey vermeyeceğiz” diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.” Nûr, 24/22.

<sup>178</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 331.

<sup>179</sup> “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ” “Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört defa doğru söylediğine Allah'ı tamk göstermesidir.” Nûr, 24/7.

<sup>180</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330.

<sup>181</sup> “يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ” “O ceza gününde dilleri, elleri ve ayakları, yapıp ettikleri hususlarda aleyhlerine tanıklık edecektir.” Nûr, 24/24.

<sup>182</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 331.

Nûr sûresinde râvilere nispet edilen okuyuşlar da bulunmaktadır. Kâlûn “وَيُخْشِ اللَّهَ”<sup>183</sup> âyetinde geçen (وَيَتَّقُهُ) ifadesini (ي) şeklinde zamir hâ'sını sıla ile yani uzatarak okumuştur.<sup>184</sup>

Verş “تَمْ يُؤْلَفُ بَيْنَهُ”<sup>185</sup> âyetinde geçen (يُؤْلَفُ) kelimesini (يُؤْلَفُ) şeklinde “hemzesiz” olarak okumuştur.<sup>186</sup>

Kunbül “سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ”<sup>187</sup> âyetinde geçen (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) ifadesini (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) şeklinde okumuştur.<sup>188</sup>

Ebû Bekir Şu'be "ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ"<sup>189</sup> âyetinde geçen (ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ) ifadesini (ثَلَاث) şeklinde mansub okumuştur.<sup>190</sup>

Ayrıca Nûr sûresinde bazı kıraatler ise bölgelere ve şehirlere nispet edilmiştir. Örneğin “دَرِّيُّ يُوَفِّدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ”<sup>191</sup> âyetinde geçen (يُوَفِّدُ) kelimesiyle ilgili kıraatler nakledilirken iki Basralı şeklinde Basralı kıraat âlimlerine nispet edilmiştir. Bu âlimlerden kastedilen Ebû Amr ve Ya‘kub’tur. Nakledilen rivayete göre, söz konusu

183 “ومن يطع الله ورسوله ويخش الله ويتقّه فأولئك هم القائرون.” “Allah’a ve resulüne itaat eden, Allah’a itaatsizlikten korkan, O’na saygısızlıktan korunanlar var ya, işte asıl kazananlar bunlardır!”, Nûr, 24/52.

<sup>184</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ قُصْبٌ<sup>185</sup> ”Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çıkan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”, Nûr, 24/43.

<sup>186</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457

187 أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَّجِيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلْ  
 “Allah'te nuru fahma! Men nuru  
 ile) kaplı büyük bir denizdeki karanlıklar gibidir; birbiri üzerinde karanlıklar! Neredeyse elini çıkarsa onu  
 göremeyecek. Allah bir kimseye ışık vermezse onun aydınlıktan asla nasibi yoktur.”, Nûr, 24/40.

<sup>188</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْتَغُوا الْخُلْعَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصُومُونَ ثِيَابَكُمْ مِنْ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ ذَلِكَ طَوْلُوكُمْ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْفُتُورَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Ey İman edenler! Ellerinizi altına bulunan (köle ve cariye)lerinizi ve içinizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. (Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz.) İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Nûr, 24/58.

<sup>190</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 459.

191 **اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّي يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ زَبُوتٌ لَا يُؤْتِنُهُ**

Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer, (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”. Nûr, 24/35.

âyetinde geçen (تَوَقَّدَ) kelimesini (يُوقَدُ) şeklinde okumuşlardır.<sup>192</sup> Bir diğer kıraat ise şehirlerden Medine'ye nispet edilmiştir. Nitekim Medinelilerin “أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ”<sup>193</sup> âyetinde geçen (أَرْبَعُ) kelimesini (أَرْبَعُ) şeklinde mansub okuduğu nakledilmiştir.<sup>194</sup> Burada Medinelilerden kastedilen Nafi' ve Ebû Ca'fer'dir.

## 1.2. Usûl ile İlgili Kıraat Farklılıkları

Nûr sûresinde usûl ile ilgili kıraat farklılığı da bulunmaktadır. Bu farklılıklar, kelimelerin telaffuz ediliş şekillerinde veya kıraat imamlarının ortak veya farklı şekillerde kendilerine has olarak öne çıkmış olan kurallarını ifade etmektedir.<sup>195</sup> Bu konuyla ilgili örnekleri alt başlıklar altında inceleyelim.

### 1.2.1. Hemze ile İlgili Kıraat Farklılıkları

Nûr sûresinde zikredilen kıraat vecihlerinden bir kısmı hemze harfinin okunmasıyla ilgilidir. Hemze harfinin farklı hareketlerle okunması, med harfi olarak kullanılması gibi okunuş vecihleri bu bağlamdadır. “كَانَهَا كَوَكْبٌ دُرِّيُّ يُوقَدُ”<sup>196</sup> âyeti konuyla ilgili örnek verilebilir. Mezkûr âyetinde geçen (دُرِّيُّ) kelimesini İbn Kesîr, Nâfi', İbn Âmir, Âsım ve Hafs “dâl” harfini zammeli, “râ” harfini şeddeli ve kesreli, “yâ” harfini ise şeddeli olarak (دُرِّيُّ) şeklinde okumuştur.<sup>197</sup> Böyle okunmasının sebebi; yıldızın inciye benzetilmesi ve onun gibi beyaz ve saflığı ifade etmesi olarak açıklanmıştır. Söz konusu kelimenin aslı, hemzeli olarak (دُرِّيُّ) şeklindedir. Bu kelime “kovmak, bertaraf etmek” manasına gelen (الدرء) kelimesinden türetilmiş “فُعِيلٌ” kalıbındadır. Bu ifadede “hemze” hafiflik maksadıyla hafzedilmiş ve “yâ” harfi şeddeli olmuştur. Buna göre kelime, “biri

<sup>192</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 332.

<sup>193</sup> “وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ”, “Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah'ı tanık göstermesidir.”, Nûr, 24/6.

<sup>194</sup> Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an ve'l-Mûbeyn limâ Tedammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l Furkân*, (Thk. Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin et-Türkî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2006, c. XV, s. 139.

<sup>195</sup> Ünal, Mehmet, *Kur'anın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, (Doktora Tezi), Ankara- 2002, s.109.

<sup>196</sup> “اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيُّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ”, “Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nuruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”, Nur, 24/35

<sup>197</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 455-456.

diğerini iten” anlamına gelmektedir. İsimleri bilinmeyen çok büyük yıldızlara da (الدَّرَارِي) denilmektedir. Nitekim bu ifadede de tahfif maksadıyla hemze hazfedilmiştir.<sup>198</sup> Hamza ve Ebû Bekir Şu‘be’nin rivayetine göre Âsım, (دُرِّي) kelimesini (دُرِّي) şeklinde hemzeli ve “dal” harfini zammeli okumuşlardır. Burada da yukarıda bahsettiğimiz gibi “bertaraf etmek, kovmak” anlamındaki (دُرِّي) kelimesi “فَعِيل” kalıbında gelmiştir. Yani zikri geçen ifade “yıldızın ışığı birbirini kovar, engeller” anlamına gelmektedir. Ayrıca başka bir rivayette de Âsım (دُرِّي) kelimesini (دَرَّة) şeklinde okumuştur. Ebû Amr ve Kisâi (دُرِّي) kelimesini (دُرِّي) şeklinde hemzeli ve “dâl” harfini de kesreli okumuşlardır. (دُرِّي) kelimesinin “itmek” anlamında olan (الدَّرء) lafzından geldiği de nakledilmiştir. Buna göre ifade (السَّكِر و الفَسِيق) “çok fasık, çok sarhoş” lafızlarına benzemektedir. Bu okuyuşa göre anlam “Onun ışığı birbirini savuşturur, def eder.” şeklindedir.<sup>199</sup>

“وَلَا يَأْتِلْ أَوْلُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ”<sup>200</sup> âyetinde geçen (وَلَا يَأْتِلْ) ifadesi bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Kıraat âlimleri zikri geçen ifadenin okunuşu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Ca‘fer ve Zeyd b. Eslem (يَأْتِلْ) kelimesindeki sakin olan hemzeyi (يَتَال) şeklinde hemze harfini fethalı okumuşlardır. Bu okunuşa göre kelime “الألوة” lafzından türemiş “فعيلة” veznindedir. Ayrıca bu okunuşa göre ifadenin “يَتَفَعَّل” kalıbında “الألية” lafzından türediği de nakledilmiştir. Diğer kıraat âlimleri ise “hemze” harfini sakin olarak (يَأْتِلْ) şeklinde okumuşlardır. Bu okunuşa göre söz konusu ifade “ألوت” ve “آليت” lafızlarından türemiştir. Her iki kıraatin okunuşuna göre de âyetin anlamında herhangi bir değişiklik oluşmamaktadır. Nitekim (يَأْتِلْ) ve (يَتَال) okunuşlarına göre de anlam yemin manasındadır.<sup>201</sup>

### 1.2.2. İdğam ile İlgili Kıraat Farklılıkları

İdğam lügat manası olarak bir şeyi diğerine veya bir harfi kendinden sonra gelen diğer bir harfin içine katmak anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise; İki harfi sanki şeddeliymiş gibi tek harf şeklinde okumak anlamına gelmektedir. Ayrıca birbirinin aynısı,

<sup>198</sup> Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur‘ân*, c. XV, s. 262- 263.

<sup>199</sup> Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur‘ân*, c. XV, s. 263; Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, c. XXIII, s. 237

<sup>200</sup> وَلَا يَأْتِلْ أَوْلُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ, “İçinizden yardımsever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere, “Artık bir şey vermeyeceğiz” diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.”, Nur, 24/22

<sup>201</sup> Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 331

birbirlerine yakın veya farklı cinsten olan iki harfî birbirine katarak okumaktır.<sup>202</sup> Nûr sûresinde idğamla ilgili kıraat vecihleri de yer almaktadır. “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ”<sup>203</sup> ve “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا”<sup>204</sup> âyetleri konuyla ilgili örneklerdendir. Kisâi, Âsım, İbn Âmir, Ebû Amr, Hamza ve İbn Kesîr (أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ) ve (أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ) âyetlerinde geçen “أَنَّ” kelimesinde “nûn” harfini şeddeli ve (لَعْنَتُ) ve (غَضَبُ) lafızlarını da ise mansub okumuştur. Nâfi‘ ve Ya‘kub ise (أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ) âyetinde geçen (أَنَّ) edatındaki “nûn” harfini kendinden sonraki (لَعْنَتُ) lafzındaki “lâm” harfine idğamlı olarak (الْأَنَّ) şeklinde okumuşlardır. Ayrıca (لَعْنَتُ) lafzını da (لَعْنَتُ) şeklinde merfû okumuşlardır.<sup>205</sup> Söz konusu âyetin Nâfi‘ ve Ya‘kub’un kıraatinde الْأَنَّ şeklinde idğamlı okunması âyetin anlamı üzerinde herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır.

“إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالسَّبْتِ كُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ”<sup>206</sup> âyetinde geçen (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) ifadesi bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Kesîr, Nâfi‘, Âsım, İbn Âmir söz konusu ifadeyi (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) şeklinde okumuşlardır. İbn Kesîr, Hamza, Kisâi, Ubeyd, Kutâi, Harun ve Ebû Âmr “zâl” harfini “tâ” harfine idğam ederek (اتَلَقَّوْنَهُ) şeklinde okumuşlardır. İbn Mücahid bu ifadenin idğamsız okunmasında “zâl” harfinin mahrecinin tam hakkıyla olmadığını belirtmiştir.<sup>207</sup> Görüldüğü üzere söz konusu ifadenin idğamlı ve idğamsız okunuşunun âyetin anlamına herhangi bir etkisi olmamıştır. Telaffuzu kolay olması bakımından idğam ile okunması bazı kıraat âlimleri tarafından tercih edilmiştir.

Diğer bir rivayette ise İbn Kesîr; “zâl” harfini ortaya çıkararak iki “tâ” harfini de idğam ederek okumuştur ve bu okuyuş zayıf kabul edilmiştir. Çünkü iki harf sükûn alarak ard arda gelmektedir ve bu (فلا تتاجروا<sup>208</sup>, ولا تتابزوا), Gizlice konuşmayın ve birbirinize lakap takmayın, ifadelerindeki idğama benzemektedir. Nitekim “tâ” harflerinin öncesinde sakın bir “elif” harfî vardır ve “tâ” harfinin yumuşak olmasından dolayı bu tür

<sup>202</sup> Temel, Nihat, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul- 1997, s. 68

<sup>203</sup> “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ”, “Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah’ı tanık göstermesidir.” Nur, 24/7

<sup>204</sup> “وَالْخَامِسَةُ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ”, “Kadının beşinci tanıklık ifadesi, “eğer kocası yalan söyleyenlerden ise kendisinin Allah’ın gazabına uğramayı dilemesi” olacaktır.”, Nur, 24/9

<sup>205</sup> İbn Mücahid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 453; İbnü’l-Cezerî, *Neşr*, c. II, s. 330

<sup>206</sup> “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالسَّبْتِ كُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسِبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ”, “Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbûki Allah katında o büyük bir şeydir.”, Nur, 24/15

<sup>207</sup> İbn Mücahid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 453-454

<sup>208</sup> Hûcurat, 49/11

<sup>209</sup> Mücadele, 58/9

kelimelerde idğam ile okumak güzel olmakla beraber, burada “zâl” harfî sükûn aldığı için kıraati zorlaştırmaktadır.<sup>210</sup>

### 1.2.3. İhtilas ile İlgili Kıraat Farklılıkları

İhtilas kelimesi lügatte; çabuk kapmak anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise; birkaç manaya gelmektedir: Birincisi; harfin harekesini kısık bir ses ile okumaktır. İkincisi; harekenin çoğunu telaffuz etmektir. Üçüncüsü; harekenin üçte ikisini telaffuz edip üçte birini terk etmektir.<sup>211</sup> Nûr sûresinde bu konuyla ilgili kıraat vecihleri de yer almaktadır. “وَيُخْشِ اللَّهَ وَيَتَّقَهُ”<sup>212</sup> âyetinde geçen (وَيَتَّقَهُ) kelimesi bu konuya örnek olarak verilebilir. İbn Kesîr, Hamza, Kisâi, Verş, Kâlûn, İbn Sa’dan, İshak b. Müsayyebî ve Nâfî‘ söz konusu ifadeyi (وَيَتَّقَهُ) <sup>213</sup> şeklinde sıla ile okumuşlardır.<sup>214</sup> Mezkûr ifadeyi bu şekilde sıla ile okuyanlar (اتقى) kelimesinin kökeninde bulunan “yâ” harfine delalet etmek için böyle kıraat ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Kâlûn, Ya’kub, Ebû Amr ve Hafs ise (وَيَتَّقَهُ) şeklinde “hâ” harfini ihtilas ile okumuşlardır.<sup>215</sup> Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekir Şu’be’nin rivayetinde Âsım söz konusu ifadeyi (وَيَتَّقَهُ) şeklinde “hâ” harfini cezmlî ve “kâf” harfinin kesresiyle okumuşlardır.<sup>216</sup> Hafs ise (وَيَتَّقَهُ) kelimesini aynı şekilde (وَيَتَّقَهُ) şeklinde okumuştur. Ayrıca Âsım’dan nakledilen başka bir rivayete göre ise söz konusu ifade (وَيَتَّقَهُ) şeklinde “hâ” harfî sakîn ve “kâf” harfî kesrelidir. Ebû Ammâre’nin Hamza’dan rivayetinde de söz konusu ifade bu şekildedir.<sup>217</sup> (وَيَتَّقَهُ) şeklinde ihtilas ile okuyanlar “hâ” harfini uzatmaksızın kasr ile kıraat etmişlerdir.

<sup>210</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 174.

<sup>211</sup> Temel, *Kıraat ve Tecvid İstilahları*, s. 72.

<sup>212</sup> “وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشِ اللَّهَ وَيَتَّقَهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ”, “Allah’a ve resulüne itaat eden, Allah’a itaatsizlikten korkan, O’na saygısızlıktan korunmuşlar var ya, işte asıl kazananlar bunlardır!”, Nur, 24/52

<sup>213</sup> اتقى kelimesinin kökünde ق harfinden sonra ى harfî vardır. ق harfine esre geldiği için o esre ى harfine delalet eder.

<sup>214</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü ‘s-Seb‘a*, s. 457.

<sup>215</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 318.

<sup>216</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü ‘s-Seb‘a*, s. 457.

<sup>217</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü ‘s-Seb‘a*, s. 458.

### 1.2.4. İzafet Ya'ları

Bu sûrede iki tane izafet yası bulunmaktadır. Bunlar “يَعْبُدُونِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا”<sup>218</sup> âyetinde geçen (يَعْبُدُونِي) ve (لَا يُشْرِكُونَ بِي) lafızlarıdır. Bu ikisinin sakın okunması konusunda kıraat âlimleri ittifak etmişlerdir.<sup>219</sup>

### 1.3. Ferşî Farklılıklar

Ferşî farklılık, âyetlerin vahiy kaynaklı olarak değişik şekillerde okunmasıdır. Bu farklılıkların bir kısmı âyetin anlamına etki ederek manasını değiştirirken diğer bir kısmı ise âyetin anlamını değiştirmemektedir.<sup>220</sup> Bu konu âyetin anlamını değiştiren kıraatler ve âyetin anlamını değiştirmeyen kıraatler olarak iki alt başlıkta incelenecektir.

#### 1.3.1. Âyetin Anlamını Değiştiren Kıraatler

Nûr sûresinde zikredilen bazı kıraat vecihleri âyetin anlamına etki ederek manayı değiştirmektedir. Bu konuyla ilgili “وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ”<sup>221</sup> âyeti örnek verilebilir. Mezkûr âyette geçen (رَأْفَةٌ) kelimesini İbn-i Kesir “hemze” harfini fethalı olarak (رَأْفَةٌ) şeklinde (فعل) vezninde okumuştur.<sup>222</sup> Bu okuyuşa göre kelime “acıyanlar” anlamında ism-i fâil kalıbındadır. Yani burada “Allah’ın hükümlerini uygulama hususunda o ikisine acıyanlardan olmayın” manasında kullanılmaktadır. Ebû Amr ise; “hemzeyi” “elîf” harfine çevirerek (رَأْفَةٌ) vezninde (فاعل) şeklinde okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise “hemze” harfini sakın olarak (رَأْفَةٌ) şeklinde okumuşlardır.<sup>223</sup> Görüldüğü üzere söz konusu ifade kıraat âlimleri tarafından üç şekilde okunmuştur ve bu üç okuyuşun hepsi master konumundadır. En meşhur olanı ise (رَأْفَةٌ) şeklindeki “hemzenin” sakın olarak okunduğu kıraattir. Buna göre söz konusu ifade kalbin merhamet duygusunu anlatan, (رُؤُوفٌ)

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفْنَا فِي الْقُدُسِ آلَ إِسْرَءِيلَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ “Allah, sizlerden iman edip iyi davranışta bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslam’ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır.” Nûr, 24/55.

<sup>219</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 460

<sup>220</sup> Saylan, Nesrişah, *Kıraat Açısından Begavi Tefsiri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ- 2015, s. 127- 128

<sup>221</sup> عَذَابُهُمَا الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَ طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhret ginine inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tanık olsun.”, Nur, 24/2.

<sup>222</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 452.

<sup>223</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 452.

lafzından gelmektedir. Nitekim (رَأَفْتُ بِهِ وَرَوَّفْتُ بِهِ) ifadeleri ise ona şefkat gösterdim manasında kullanılmaktadır. (رَأَفْتُ) okunuşunda da ifade aynı anlama gelmektedir. (رَأَفْتُ) ve (رَأَفْتُ) lafızlarının aynı anlamı ifade etmelerine benzer olarak (كَأَبٌ وَكَأَبَةٌ) (üzüntü, keder gibi.) lafızları örnek gösterilebilir.<sup>224</sup> Mezkûr âyet farklı şekillerde yorumlanmıştır. Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Ferrâ ve Zeccâc'a göre âyetin manası; şefkat ve merhametinizden dolayı Allah'ın hadlerini atâlete uğratmayın ve onları yerine getirmeyi ihmal etmeyin şeklindedir. Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb ve Katâde'ye göre ise; celdenin hafifletilmesi sûretiyle, sizi herhangi bir merhamet ve şefkat tutmasın şeklinde âyeti yorumlamışlardır.<sup>225</sup>

”سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا“<sup>226</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Mezkûr âyette geçen (وَفَرَضْنَاهَا) kelimesini İbn Kesîr ve Ebû Amr “râ” harfini şeddeli olarak (وَفَرَضْنَاهَا) şeklinde okumuşlardır. Nâfi‘, Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Kisâi ise “râ” harfini şeddesiz olarak (وَفَرَضْنَاهَا) şeklinde okumuşlardır.<sup>227</sup> Söz konusu ifadenin şeddeli veya şeddesiz okunuşu âyetin anlamında farklılık oluşturmaktadır. İfade şeddesiz okunduğunda bu sûredeki hükümleri size ve sizden sonrakilere de farz kıldık, anlamına gelmektedir. Söz konusu ifade şeddeli okunduğunda ise farklı manalarda yorumlanmıştır. Bu yorumlardan biri, bu indirdiğimiz ve içinde hükümleri açıkladığımız bir sûredir, şeklindedir. Görüldüğü üzere (وَفَرَضْنَاهَا) ifadesi açıklamak anlamında kullanılmıştır. Mezkûr ifade şeddeli okunduğunda farz kılmak manasında da kullanılmıştır. Bu ifadenin kullanıldığı bir diğer anlam ise, bölüm bölüm inzâl ettik şeklindedir. Buna göre âyet onu gruplara ayırarak bölüm bölüm inzâl ettik manasındadır. Çünkü mezkûr ifadede geçen “الفرض” kelimesinin bir anlamı da kesmektir. (فُرْضَةُ الْقَوْسِ) “Yayın kesmesi” ifadesi de bu manada kullanılmıştır. Başka bir açıklamada ise çokluk manasını ifade ettiği ve bundan dolayı da bu sûrede olan çok sayıdaki farzların anlamında olduğudur ve bu sûredeki geçen hükümleri hayatlarının sonuna kadar yüce Allah'ın mükelleflere farz kılmasıdır.<sup>228</sup>

<sup>224</sup> Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 113.

<sup>225</sup> Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXIII, s.149.

<sup>226</sup> ”سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ“, “Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini üzerinize farz kıldığımız bir sûredir. Biz onda düşünüp öğüt alasınız diye apaçık âyetler indirdik.”, Nur, 24/1

<sup>227</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c.II, s.330

<sup>228</sup> Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 100-101; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'an=Tefsîru't-Taberî*, (Thk. Abdullâh b. Abdülmuhsinet-Türkî), Dâru'l-Hicr, Kahire 2001, c. XVII, s. 137-138; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb=et-Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî*, c. XXIII, s. 130

(غَيْر) âyeti konuyla ilgili örneklerdendir. Mezkûr âyette geçen (غَيْر) kelimesindeki “râ” harfinin fethalı ve kesreli okunması konusunda kıraat âlimleri ihtilaf etmişlerdir. İbn Kesîr, Nâfi‘, Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Hafs, mezkûr ifadeyi (غَيْر) şeklinde “râ” harfini kesreli okumuşlardır.<sup>230</sup> Bu okunuşa göre (غَيْر) kelimesi nekre olarak sayılmayacağından marife bir kelimenin sıfatı konumundadır. Söz konusu kıraate göre kelimenin bedel konumunda olduğu da söylenilmiştir. İbn Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ebû Bekir Şu‘be söz konusu ifadeyi (غَيْر) şeklinde mansub okumuşlardır.<sup>231</sup> Bu okuyuşa göre mezkûr ifade istisna konumundadır. Bu durumda anlamı ise, ziynetlerini kadınlara meyledebilecek erkekler haricinde, kadınlara tâbi olan diğer erkeklerle gösterebilirler şeklindedir. Bu okuyuşa göre ifadenin hâl konumunda olduğu da belirtilmiştir. Buna göre âyetin anlamı kadınlara yaklaşmaktan aciz olup kadınlara tabî olan erkekler ziynetlerini görebilirler şeklindedir.<sup>232</sup>

(يُسَبِّحُ) âyeti konuyla ilgili bir diğer örnektir. Mezkûr âyette geçen (يُسَبِّحُ) kelimesini Ebû Amr, İbn Kesîr, Kisâi, Nâfi‘, Hamza ve Hafs “bâ” harfinin kesresiyle ma‘lum olarak (يُسَبِّحُ) şeklinde okumuşlardır.<sup>234</sup> İbn Âmir ve Ebû Bekir Şu‘be’nin rivayetine göre Âsım ise (يُسَبِّحُ) kelimesini “bâ” harfinin fethasıyla meçhûl olarak (يُسَبِّحُ) “O’na oralarda tesbih olunur” şeklinde okumuşlardır.<sup>235</sup> Bu okunuşa göre iki farklı anlam ortaya çıkmaktadır. Birincisinde mezkûr olan fiilin delâlet ettiğiyle 37. âyette zikredilen (رجال) “yiğitler” kelimesinin ref konumunda gelmesidir. Buna göre âyet yiğitler onu

229 وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَخْفَتْنَ فَرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى خُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِلَيْهِ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa ersiniz!” Nur, 24/31

230 İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455.

231 Kabâkubî, Şemsuddîn Muhammed İbn Halîl, *İdâhu’r-rumûz ve miftahu’l-künûz*, s. 553

232 İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455; Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 224- 225; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XXIII, s. 210

233 “فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ” Nur, 24/36; “اللَّهُ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ” Nur, 24/37, “Allah’ın yapılmasına ve içinde isminin anılmasına izin verdiği evlerde, akşam sabah Allah’ı tenzih ederek anarlar; Ticaretin de satımın da kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler;”, Nur, 24/36- 37.

234 İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 456.

235 İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 456.

tesbih eder anlamındadır.<sup>236</sup> İkincisi ise; 37. ayette zikredilen (رجال) “yiğitler” kelimesi mübtedâ konumunda merfûdur, haberi ise 36. ayetin başında zikredilen (فِي بُيُوتٍ) “evlerdedir” kelimesidir. Yani Allah’ın yüceltilmelerine izin verdiği evlerde bir takım yiğitler vardır ki onu orada tesbih ederler anlamındadır. Bu ifadeye göre (يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا) ifadesi (تُرْفَعُ) “yüceltilmesi” lafzındaki zamirden hâl konumunda olmuştur. Yani oralarda ona tesbih edilerek yüceltilmesine müsaade etmiştir manasında olmaktadır. Zira burada (يُسَبِّحُ) “tesbih ederler” eylemi (رجال) “yiğitler” mealindeki sözcüğün fiili durumunda olmaktadır. Fiil ise özneye gereksinim duymaktadır.<sup>237</sup>

Bu konuyla ilgili bir diğer örnek ise “سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ”<sup>238</sup> âyetinde geçen (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) ifadesidir. İbn Kesîr söz konusu ifadeyi (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) şeklinde okumuştur.<sup>239</sup> Bu okuyuşa göre anlam onların üzerinde de biri diğerinin üstünde olan karanlık bulutlar vardır şeklindedir. Diğer kıraat âlimleri ise, bu iki kelimeyi merfû ve tenvinli olarak (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) şeklinde okumuşlardır. (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) şeklinde izafet tamlaması olarak okuyanlar bulutun karanlıklar zamanında yukarı doğru yükselmesinden dolayı bu şekilde okuduklarını belirtmişlerdir. Nitekim yağmur yağacağı vakit yükselen buluta da (سَحَابٌ) “rahmet bulutu” denilmektedir.<sup>240</sup>

“وَلْيُبَيِّنَنَّ لَهُمْ”<sup>241</sup> âyetinde geçen (وَلْيُبَيِّنَنَّ لَهُمْ) kelimesi bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Âsım’dan rivayetle Hafs söz konusu ifadeyi şeddeli olarak (وَلْيُبَيِّنَنَّ لَهُمْ) şeklinde okumuştur. Ayrıca Hafs bu ifadenin geçtiği Kehf sûresindeki (أَنْ يُبَيِّنَ لَهُمَا),<sup>242</sup>

<sup>236</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 286.

<sup>237</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 287.

<sup>238</sup> “أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلْ” “Allah’ın nuruyla aydınlatıldığı bir denizdir, üstünde yine dalga, onun üstünde de bulutla (kara bulut gibi bir dalga ile) kaplı büyük bir denizdeki karanlıklar gibidir; birbiri üzerinde karanlıklar! Neredeyse elini çıkarsa onu göremeyecek. Allah bir kimseye ışık vermezse onun aydınlıktan asla nasibi yoktur.”, Nur, 24/40

<sup>239</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü ‘s-Seb‘a*, s. 457.

<sup>240</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 302

<sup>241</sup> “وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفْنَا دَاوُدَ بْنَ دَاوُدَ إِذْ عَمَلَ إِثْمًا مُبِينًا” “Allah, sizlerden iman edip iyi davranışta bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslam’ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır.”, Nur, 24/55

<sup>242</sup> “فَارْتَدُّنَا أَنْ يُبَيِّنَ لَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرٌ مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا” “Böylece istedik ki, rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin.”, Kehf, 18/81.

Tahrîm sûresindeki (أَنْ يُبَدِّلَهُ)<sup>243</sup> Kalem sûresindeki (أَنْ يُبَدِّلَنَا)<sup>244</sup> ifadelerini şeddesiz okumuş ve Meâric sûresindeki (عَلَى أَنْ تُبَدَّلَ) ifadesini de şeddeli olarak okumuştur.<sup>245</sup> Hamza, Kisâi ve İbn Âmir (وَلْيُبَدِّلَهُمْ) kelimesini şeddeli olarak, Kehf, Tahrîm ve Kalem sûrelerinde geçen mezkûr ifadeleri ise şeddesiz okumuşlardır.<sup>246</sup> Nâfi‘ ve Ebû Amr ise (وَلْيُبَدِّلَهُمْ) kelimesini, Kehf, Tahrîm ve Kalem sûrelerinde zikri geçen ifadeleri şeddeli okumuşlardır.<sup>247</sup> İbn Kesîr, İbn Muhaysın, Ya‘kub, Âsım ve Ebû Bekir Şu‘be (وَلْيُبَدِّلَهُمْ) şeklinde (أَبَدَلَ) kökünden ve “افعال” babından gelen bir kelime olarak şeddesiz halde okumuşlardır. Söz konusu ifadeyi şeddeli okuyanlar (بَدَّلَ) lafzından türediğini ve değiştirmek manasında olduğunu belirtmişlerdir. Mezkûr ifade şeddesiz okunduğunda ise izale etmek, bir şeyin yerine başkasını koymak manasına gelmektedir.<sup>248</sup>

“وَلْيَضْرِبْ بِخُمْرٍ”<sup>249</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. (وَلْيَضْرِبْ) kelimesini Ebû Amr (وَلْيَضْرِبْ) şeklinde buradaki “lâm” harfini “için” anlamında okumuştur.<sup>250</sup> Diğer kıraat âlimleri ise (وَلْيَضْرِبْ) şeklinde emir anlamında okumuştur.<sup>251</sup>

(وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ)<sup>252</sup> âyeti konuyla ilgili bir diğer örnektir. Söz konusu ifadeyi Hamza ve Kisâi (خَالِقُ كُلِّ دَابَّةٍ) şeklinde ism-i fâil kalıbında izâfet olarak okumuşlardır. Burada anlam Allah her canlının yaratıcısıdır, şeklindedir. Diğer kıraat imamları ise, (خَلَقَ)

<sup>243</sup> “عَسَى رَبُّهُ أَنْ يَبَدِّلَهُ أَرْوَاحًا خَيْرًا مِنْكُمْ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيَّابَاتٍ وَأَنْبَارًا” “Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah’a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bákire eşler verebilir.”, Tahrîm, 66/5.

<sup>244</sup> “عَسَى رَبَّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ” “Belki rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Biz rabbimizden bunu diliyoruz.”, Kalem, 68/32.

<sup>245</sup> İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-Sab’a*, s. 458.

<sup>246</sup> İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-Sab’a*, s. 458.

<sup>247</sup> İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-Sab’a*, s. 459.

<sup>248</sup> İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-Sab’a*, s. 459; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333; Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 325- 326

<sup>249</sup> وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَخْفَضْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa ersiniz!”, Nur, 24/31

<sup>250</sup> İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-Sab’a*, s. 454.

<sup>251</sup> Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 214- 215

<sup>252</sup> وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ “Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratıyor, Allah her şeye kadirdir.”, Nur, 24/45

şeklinde okumuşlardır.<sup>253</sup> Buna göre anlam Allah her şeyi yarattı manasındadır. Burada birinci okuyuşa göre söz konusu ifade ism-i fâil kalıbında, ikinci okuyuşa göre ise mazi fiil kalıbındadır.

“<sup>254</sup>كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ” âyetinde geçen (اسْتَخْلَفَ) ifadesi bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr, Nâfi‘, Hamza, Kisâi ve Hafs mezkûr âyette geçen ifadeyi (اسْتَخْلَفَ) şeklinde ma‘lûm fiil olarak okumuşlardır.<sup>255</sup> Bu okuyuşa göre âyetin anlamı onlardan öncekileri halife yaptığı gibi manasındadır. A‘meş ve Ebû Bekir Şu‘be rivayetinde Âsım ise zikri geçen ifadeyi (كَمَا اسْتَخْلَفَ) şeklinde meçhûl fiil olarak okumuşlardır.<sup>256</sup> Buna göre âyetin anlamı halife kılındıkları gibi manasına gelmektedir.

“<sup>257</sup>ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ” âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Nâfi‘ ve Hafs (ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ) ifadesini merfû okumuşlardır.<sup>258</sup> Hamza, Halef, Kisâi ve Ebû Bekir Şu‘be rivayetinde Âsım (ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ) şeklinde mansub olarak okumuşlardır.<sup>259</sup> Bu şekilde zarf olarak mansub okunması âyetteki mananın üç defa izin istemelerinin emredilmediği şeklinde izah edilmiştir. (ثَلَاثَ) lafzının zarf konumunda olması âyetin devamında olan sabah namazından önce, öğle namazında elbisesiz olabileceğiniz vakit ve yatsı namazından sonra buyruğunu açıklamaktadır. Merfû okunuşunda ise âyetin anlamı bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir şeklindedir.<sup>260</sup>

<sup>253</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 457.

<sup>254</sup> “وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ” “Allah, sizlerden iman edip iyi davranışta bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslam'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır.”, Nur, 24/55

<sup>255</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 332; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 458.

<sup>256</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 458; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 332-333; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 557.

<sup>257</sup> يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَسْتَأْذَنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Ey İman edenler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. (Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz.) İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”, Nur, 24/58

<sup>258</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333.

<sup>259</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 459; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333.

<sup>260</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 333

Bu konuyla ilgili “وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمُ”<sup>261</sup> âyeti örnek verilebilir. Ya‘kub, Mutavve‘î ve İbn Muhaysın, Ubeyd b. Âkil rivayetinde İbn Nasr (وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ) ifadesini (وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ) şeklinde okumuşlardır. Söz konusu ifade dönecekleri gün anlamında ma‘lûm olarak okunmuştur.<sup>262</sup> Yezidî ve Abdülvaris ise (وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ) şeklinde okumuşlardır.<sup>263</sup> Bu okuyuşa göre de ifadenin anlamı meçhul fiil olarak döndürülecekleri gün manasındadır.

“كَانَهَا كَوَكْبٌ دُرِّيُّ يُوْقَدُ”<sup>264</sup> âyeti konuyla ilgili bir diğer örnektir. Nâfi‘, İbn Âmir, Âsım, Hafs, Şeybe, Eyyûb, Sellâm, Şamlılar, Eban ve Hafs (يُوْقَدُ) kelimesini (يُوْقَدُ) şeklinde “lamba yakılır” manasında okumuşlardır.<sup>265</sup> İbn Kesîr, İki Basralı, Ebû Ca‘fer ve Sülemî ise (يُوْقَدُ) kelimesini “تَفَعَّلَ” babından fiili mazi olarak (تَوَقَّدَ) şeklinde okumuşlardır.<sup>266</sup> Söz konusu bu fiil (تَوَقَّدَ يَتَوَقَّدُ) “parıldadı, parıldar” fiilinin mazisidir.<sup>267</sup> Bu okunuşa göre ifade zücâce ifadesine râci kılınmıştır. Bu okuyuşta kelimenin aslı (تَتَوَقَّدُ) şeklindedir. “tâ” harflerinden biri tahfif sebebiyle hazfedilmiştir. Hamza, Âsım, Ebû Bekir ve Kisâi ise (يُوْقَدُ) kelimesini (تَوَقَّدَ) şeklinde “tutuşturulan zücâce” anlamında okumuşlardır. Burada camı kastetmek için “tâ” harfiyle okumuşlardır. Yani (الزجاجة) “cam” kelimesi müennes olduğundan dolayı “tâ” harfiyle okumuşlardır.<sup>268</sup> Ehl-i Kûfe’den Âsım b. Behdele, Ebî Amr, Harun ve Ubeyd, (يُوْقَدُ) kelimesini (تَوَقَّدَ) şeklinde “parıldadı” anlamında okumuşlardır.<sup>269</sup> Yine başka bir rivayette de Âsım’ın (يُوْقَدُ) kelimesini (يُوْقَدُ) şeklinde okuduğu da nakledilmiştir.<sup>270</sup>

<sup>261</sup> “Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu iyi bilir. Huzuruna döndürülecekleri günde ise, yapmış olduklarınızı hemen kendilerine haber verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”, Nur, 24/64

<sup>262</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 459; Kabâkibî, *Îdâhur-rumûz ve mîftahu’l-Künûz*, s. 558.

<sup>263</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 459.

<sup>264</sup> “اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ وَاللَّهُ زَيُّونَةٌ لَا شَرْقِيَّةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ” “Allah göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nuruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”, Nur, 24/35

<sup>265</sup> Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 265.

<sup>266</sup> İbnü’l-Cezerî, *en-Nesr*, c.II, s. 332; Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 265.

<sup>267</sup> Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 265.

<sup>268</sup> Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 265.

<sup>269</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 456.

<sup>270</sup> Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, c. XXIII, s. 237.

Bu konuyla ilgili “وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءَ”<sup>271</sup> ve “إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ”<sup>272</sup> âyetleri örnek verilebilir. Kisâi mezkûr âyette geçen (الْمُحْصَنَاتِ) lafızlarını (الْمُحْصَنَاتِ) şeklinde ism-i fâil olarak okumuştur.<sup>273</sup> Söz konusu bu ifade “iffetlerini koruyanlar” anlamındadır. Bu ifadede koruma eylemini iffet sahipleri yapmaktadırlar. (الْمُحْصَنَاتِ) okunuşuna göre âyetin anlamı “iffetleri korunanlar” şeklindedir. Yani, iffet sahiplerinin dışında, başkaları tarafından korunduğu anlamı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu kıraat vechi âyetin anlamına etki etmektedir.<sup>274</sup>

“وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ”<sup>275</sup> ve “وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ”<sup>276</sup> âyetlerinde geçen (لِيَحْكُمَ) lafzı da bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Ebû Ca’fer zikredilen âyetlerde geçen (لِيَحْكُمَ) lafzını (لِيَحْكُمَ) şeklinde meçhûl olarak okumuştur.<sup>277</sup> Meçhûl olarak okunduğunda ise aralarında hükmolunmak üzere manasında kullanılmıştır.

### 1.3.3. Âyetin Anlamını Değiştirmeyen Kıraatler

Nûr sûresinde zikredilen bazı kıraat vecihleri âyetin anlamında herhangi bir değişiklik oluşturmamaktadır. Bu başlık altında âyetin anlamına etki etmeyen ancak şekilsel olarak farklılık bulunan kıraatler verilecektir. “أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ”<sup>278</sup> âyeti konuyla ilgili örneklerdendir. Ebû Bekir Şu’be’den gelen rivâyete göre (أَرْبَعُ) kelimesini İbn-i Kesir, Nâfi‘, Ebû Amr, İbn-i Âmir ve Âsım (أَرْبَعُ) şeklinde mansub okumuşlardır.<sup>279</sup> Hamza, Kisâi, Hafs ve Halef ise (أَرْبَعُ) şeklinde merfû okumuşlardır.<sup>280</sup> Mansub okunuşa göre ifadenin takdiri onlardan herhangi biri dört defa şahitlik etmelidir. Ve yahut da durum

<sup>271</sup> “وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْقَاسِيُونَ” “İffetli kadınlara (iffetleri korunanlar) iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”, Nur, 24/4

<sup>272</sup> “إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ” “İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır.”, Nûr, 24/23

<sup>273</sup> Kabâkibî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 551

<sup>274</sup> Kabâkibî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 551

<sup>275</sup> “وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا قَرِيبٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ” “Aralarındaki anlaşmazlıklar hakkında karar versin diye Allah’a ve Resul’üne çağrıldıklarında bir de bakıyorsun içlerinden bir grup buna karşı çıkmış!” , Nur, 24/48

<sup>276</sup> “إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ” “Aralarındaki anlaşmazlıkları çözüme bağlasın diye Allah’a ve Resul’üne çağrıldıklarında müminlerin sözü “Dinledik ve baş eğdik” demekten ibarettir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır!” , Nur, 24/51

<sup>277</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzî'l- Kur’ân*, s. 104

<sup>278</sup> “وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ” “Eşlerine zina esnasında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir.”, Nur, 24/6

<sup>279</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 452.

<sup>280</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 330; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, s. 453.

onlardan herhangi birisinin dört şahitlikte bulunmasıdır şeklindedir. İkincisinde de; bu ifadenin “şahadet” sözcüğü ile nasb olduğunda da ittifak vardır.<sup>281</sup>

Bu konuyla ilgili bir diğer örnek “كِبْرَهُ مِنْهُمْ”<sup>282</sup> âyetidir. Ya‘kub (كِبْرَهُ) kelimesindeki “kâf” harfini zammeli olarak (كِبْرَهُ) şeklinde okumuştur. Bu okunuşa göre anlam günahın büyüğü, şeklindedir. Ferra, Ya‘kub’un okuduğu bu kıraat için “Bu güzel bir kıraat şeklidir.” demiştir. Ayrıca bu okuyuş Ebû Recâ‘, Hamid b. Kays, Süfyan es-Sevrî, Yezid b. Kuteybe, Umrete bnt. Abdurrahman’ada nispet edilmiştir. Diğer kıraat imamları “kâf” harfinin kesresiyle (كِبْرَهُ) şeklinde okumuşlardır.<sup>283</sup> Söz konusu ifade her iki okuyuşta da mastar konumunda olup günahın büyüğü manasına gelmektedir.<sup>284</sup>

“أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ”<sup>285</sup> âyetinde geçen (أَيُّهُ) lafzı bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Söz konusu ifadeyi İbn Âmir (أَيُّهُ) şeklinde okumuştur. Söz konusu mezkûr ifadeye benzer “أَيُّهُ” (أَيُّهُ) şeklinde okumuştur. İbn Âmir “hâ” harfini zammeli olarak (أَيُّهُ) şeklinde okumuştur.<sup>286</sup> Bu okuyuşun nedeni “hâ” harfinin kelimenin aslından olmasıyla izah edilmiştir. Yani (أَيُّهُ) lafzındaki “hâ” harfi “elif” harfinden önce geldiği için fethalanmış ve iki sakin harf yan yana geldiğinden dolayı “elif” harfi hafifletilmiştir. Bundan dolayı “hâ” harfi önceki harfin harekesine tabi olup zamme harekesi ile harekelenmiştir.<sup>289</sup> Bu okuyuşa göre münâda konumundadır. Bu kelimenin vakfedilmesi konusunda da âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ebû Amr ve Kisâi söz konusu ifadeyi “elif” harfiyle beraber (ايها)

<sup>281</sup> Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur'ân*, c. XV, s. 139

<sup>282</sup> “إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ” “O iftirayı atanlar içinizden bir grubtur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır.”, Nur, 24/11

<sup>283</sup> İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 331

<sup>284</sup> Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur'ân*, c. XV, s. 166-167

<sup>285</sup> “وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُضُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَخْفَضُنَّ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ” “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa ersiniz!”, Nur, 24/31

<sup>286</sup> “وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاجِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ” “Bunun üzerine şöyle dediler: ‘Ey Büyücü! Rabbinin seninle sözleşmesine uygun olarak bize dua et, artık biz doğru yola döneceğiz.’”, Zuhur, 43/49

<sup>287</sup> “سَتَقَرُّ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ” “Sizin için de vaktimiz olacak, ey sorumluluk yüklenmiş iki varlık.”, Rahman, 55/31

<sup>288</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü 's-Seb'a*, s. 455; Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur'ân*, c. XV, s. 228

<sup>289</sup> ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. IV, s. 74.

şeklinde vakfetmişlerdir.<sup>290</sup> Diğer kıraat âlimleri ise “elif” harfî olmaksızın “hâ” harfîni sakın olarak (أيه) şeklinde vakfetmişlerdir.<sup>291</sup> Görüldüğü üzere “hâ” harfinin okunuşuyla ilgili olan bu kıraat farklılığı âyetin anlamına etki etmemiştir.

Bu konuyla ilgili bir diğer örnek “تَمَّ يُؤْلَفُ بَيْنَهُ”<sup>292</sup> âyetidir. A’meş, Şenbuz ve Verş’in rivayetinde Nâfi’ (يُؤْلَفُ) kelimesini “hemzesiz” olarak (يُؤْلَفُ) şeklinde okumuşlardır. Kâlûn ve diğer kıraat imamları ise söz konusu âyeti (يُؤْلَفُ) şeklinde okumuşlardır.<sup>293</sup> Bu iki okuyuş anlam üzerinde herhangi bir değişikliğe sebep olmamıştır.

“يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ”<sup>294</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Söz konusu ifadeyi Ebû Ca’fer (يَذْهَبُ) şeklinde okumuştur.<sup>295</sup> Bu okunuşa göre (بِالْأَبْصَارِ) kelimesindeki “bâ” harfî ziyadedir ve anlama bir etkisi yoktur. Bu bağlamda âyet gözden nuru aldı manasına gelmektedir. Diğer kıraat âlimleri ise (يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ) şeklinde okumuşlardır.<sup>296</sup> Bu okuyuşa göre de ifade aynı anlamı taşımaktadır.

“مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ”<sup>297</sup> âyeti bu konuyla ilgili örneklerdendir. Dûrî’nin rivayetine göre Kisâi (كَمِشْكَاةٍ) kelimesindeki ikinci “kâf” harfîni kesreli olarak (كَمِشْكَاةٍ) şeklinde okumuştur.<sup>298</sup> Bu okuyuşun âyetin anlamına herhangi bir etkisi yoktur.

<sup>290</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455; Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 228.

<sup>291</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455; Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. XV, s. 228.

<sup>292</sup> “أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤْلَفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ” “Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çakan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”, Nur, 24/43

<sup>293</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 457; Kabâkîbî, *Îdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 556

<sup>294</sup> “أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤْلَفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ” “Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çakan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”, Nur, 24/43

<sup>295</sup> Kabâkîbî, *Îdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 556; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 332

<sup>296</sup> İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. II, s. 332

<sup>297</sup> “اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ” “Allah göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nuruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”, Nur, 24/35

<sup>298</sup> İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a*, s. 455

## İKİNCİ BÖLÜM

### NÛR SÛRESİNDEKİ ŞÂZ KIRAATLER

#### 1. Nûr Sûresindeki Şâz Kiraatler

##### 1.1. Nûr Sûresinde Nispet Edilen Şâz Kiraatler

Nûr sûresinde zikredilen şâz kiraatlerin sayısı yirmi dokuzdur. İbn Hâleveyh'in *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân min Kitebi 'l- Bedî'* isimli eserinde zikredilen şâz kiraatlerin sayısı otuz dördtür. Bu çalışmada kiraatlerin hepsi incelenmemiştir. Bu kiraatler on dört kurradan olan İbn Muhaysın,<sup>299</sup> Yezîdî,<sup>300</sup> Hasan-ı Basrî<sup>301</sup> ve A'meş'e<sup>302</sup> râvilerinden ise Bezzî<sup>303</sup> ve Mutavve'î'ye<sup>304</sup> nispet edilmiştir. Bunlara birer örnek vererek yetinelim.

İbn Muhaysın “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالسِّتْرِ”<sup>305</sup> âyetinde geçen (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) ifadesini (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ) şeklinde “zâl” harfini “tâ” harfine idğam ederek okumuştur.<sup>306</sup>

Yezîdî “وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عِلْمٌ صَلَاتُهُ وَتُسْبِيحُهُ”<sup>307</sup> âyetinde geçen (وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ) ifadesini (وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ) şeklinde okumuştur.<sup>308</sup>

<sup>299</sup> İbn Muhaysın'a nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/15, 35, 37, 40, 54. Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân*, c.II, s. 102-104; Ebü'l-Feth Osmân b. İbn Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Muhtesab fî tebyîni vücûhi şevâzzi 'l-kurâ'ât ve 'l-izâh 'anhâ*, (nşr. Ali en-Necdî Nâsîf - Abdülfettâh İsmâil Şelebî), Kahire, 1414/1994, c. II, s. 104-109; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 552-558.

<sup>300</sup> Yezîdî'ye nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/35, 41, 53, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân*, c.II, s. 103-104; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 554-556.

<sup>301</sup> Hasan-ı Basrî'ye nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/4, 21, 23, 32, 35, 41, 51, 63. Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân*, c.II, s. 102-105; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, c. II, s. 101-115; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 551-558.

<sup>302</sup> A'meş'e nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/2, 21, 25, 43, 58, 59, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, c. II, s. 100-114; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 551-558.

<sup>303</sup> Bezzî'ye nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/15, 37, 54, Kaynaklar için bkz. Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 551-557.

<sup>304</sup> Muttavvî'ye nispet edilen şâz kiraatler için bkz. Nûr, 24/58, 59. Kaynaklar için bkz. Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 554-558.

<sup>305</sup> “إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالسِّتْرِ”<sup>305</sup> “Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbûki Allah katında o büyük bir şeydir.”, Nûr, 24/15

<sup>306</sup> Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 552

<sup>307</sup> “أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عِلْمٌ صَلَاتُهُ وَتُسْبِيحُهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ”<sup>307</sup> “Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Hepsî duasını ve tesbihini bilmekte, Allah da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.”, Nûr, 24/41.

<sup>308</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur 'ân*, s. 104

(وَلَا يَأْخُذْكُمْ) (وَلَا تَأْخُذْكُمْ) âyetinde geçen “وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينٍ” A‘meş<sup>309</sup> şeklinde okumuştur.<sup>310</sup>

Nûr sûresinde râvîlere nispet edilen bazı kıraat vecihleri bulunmaktadır. Bunlardan Bezzi<sup>311</sup> âyetinde geçen (يَوْمًا تَتَقَلَّبُ) ifadesini (يَوْمًا) şeklinde vasl halinde idğamlı şekilde okumuştur.<sup>312</sup>

(الْحُلْمُ) (الْحُلْمُ) âyetinde geçen “وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ” Mutavve’î<sup>313</sup> şeklinde “lâm” harfini sakın olarak okumuştur.<sup>314</sup>

Nûr sûresinde bazı şâz kıraatler sahabeden Ali b. Ebî Tâlib,<sup>315</sup> İbn Mes‘ûd,<sup>316</sup> İbn Abbas,<sup>317</sup> Zeyd b. Eslem,<sup>318</sup> Übey b. Ka‘b<sup>319</sup> ve Ümmü’d-Derda (ö. 30/650)’ya<sup>320</sup> nispet edilmiştir. Bunlardan sadece bir sahabeye örnek vererek yetinelim.

<sup>309</sup> الرَّائِيَّةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلِيَشْهَدَ عَذَابُهُمَا “طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ” Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret ginine inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tamk olsun.” Nûr, 24/2.

<sup>310</sup> Kabâkubî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 551.

<sup>311</sup> “Ticaretin de satımın da kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler;”, Nûr, 24/37.

<sup>312</sup> Kabâkubî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 555.

<sup>313</sup> يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Ey iman edenler! Elinizin altında bulunanlarla içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar. Sabah namazında önce, öğle sıcağından dolayı (istirahata çekilirken) elbisenizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonra! Bunlar, örtülmesi gereken yerlerinizin açık bulunabileceği üç vakittir. Bunlar dışında ne size ne de onlara bir sakınca vardır. Bunlar sıkça yanınıza girip çıkan, birbirinizle iç içe olduğunuz kimselerdir. Allah size ‘ayetleri işte böyle açıklar, Allah her şeyi bilir, yerli yerinde yapar.” Nûr, 24/58.

<sup>314</sup> Kabâkubî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 558.

<sup>315</sup> Ali b. Ebi Talip’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, 21, 51, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 100-115.

<sup>316</sup> İbn Mes‘ûd’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, 27, 31, 60, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, c.II, s. 103.

<sup>317</sup> İbn Abbas’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/25, 27, 33, 35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104-111.

<sup>318</sup> Zeyd b. Eslem’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/15. Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, c.II, s. 102-103; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104-106.

<sup>319</sup> Ubey b. Ka‘b’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/25, 27, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, c.II, s. 102-103; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104-107.

<sup>320</sup> Ümmü’d-Derda’ya nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/1, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 99.

Ali b. Ebî Tâlib; “وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينٍ”<sup>321</sup> âyetinde geçen (وَلَا تَأْخُذْكُمْ) ifadesini (وَلَا يَأْخُذْكُمْ) şeklinde okumuştur.<sup>322</sup>

Nûr sûresinde bazı kıraatler tâbiîn ve tebeu't-tâbiînden kıraat âlimlerine de nispet edilmiştir. Bu kıraat âlimleri şunlardır: Eban b. Osman (ö. 105/723),<sup>323</sup> Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713),<sup>324</sup> Nasr b. Âsım (ö. 89/708),<sup>325</sup> Ebû Recâ' (ö. 105/723),<sup>326</sup> Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713),<sup>327</sup> Mücahîd (ö. 103/721),<sup>328</sup> Yahya b. Ya'mer (ö. 89/708),<sup>329</sup> Sülemî (ö. 73/692),<sup>330</sup> Îsâ b. Amr,<sup>331</sup> Amr b. Fâide,<sup>332</sup> Amr b. Abdülaziz,<sup>333</sup> Îsâ Sekâfî (ö. 149/766),<sup>334</sup> Îsâ Hemedânî,<sup>335</sup> Ebû Cerih,<sup>336</sup> Amr b. Ubeyd (ö. 144/761),<sup>337</sup> Abdullah b.

الرَّائِيَّةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلِيَشْهَدَ عَذَابُهُمَا “طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ” Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret ginine inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tamık olsun.” Nûr, 24/2.

<sup>322</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, s. 102

<sup>323</sup> Eban b. Osman’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 111.

<sup>324</sup> Saîd b. Cübeyr’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/33, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s. 108.

<sup>325</sup> Nasr b. Asım’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 109-111.

<sup>326</sup> Ebu Recâ’ya nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s. 102-111.

<sup>327</sup> Saîd b. Müseyyeb’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103-104.

<sup>328</sup> Mücahîd’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/25, 35, 58, 59, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 102-111.

<sup>329</sup> Yahya b. Ya'mer’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104.

<sup>330</sup> Sülemî’ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, 35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 100-111.

<sup>331</sup> Îsâ b. Amr’a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/1, 2 Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 99-102.

<sup>332</sup> Amr b. Faide’ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, 35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 99-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 100-111.

<sup>333</sup> Amr b. Abdülaziz’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/1, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s. 99.

<sup>334</sup> Îsâ Sekâfî’ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/1, 2, 21, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 99-105.

<sup>335</sup> Îsâ Hemedânî’ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/1, 21, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 99-105.

<sup>336</sup> Ebu Cerih’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/2, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102.

<sup>337</sup> Amr b. Ubeyd’e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/3, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *“Muhtasar fi şevâzzi'l- Kur'ân”*, c.II, s. 102.

Müslim b. Ye'sar,<sup>338</sup> Ebî Zür'a b. Amr b. Cerir,<sup>339</sup> İbn Kuteybe (ö. 276/889),<sup>340</sup> Ebû Ca'fer,<sup>341</sup> Yemenî,<sup>342</sup> İbn Uyeyne,<sup>343</sup> Ümmü İbn Uyeyne,<sup>344</sup> Eğrac,<sup>345</sup> Amr b. Ubeyd,<sup>346</sup> Sellâm,<sup>347</sup> Ebû Semmel,<sup>348</sup> Şeybe,<sup>349</sup> Ebû Hayve,<sup>350</sup> Süfyan b. Hüseyin,<sup>351</sup> Ebû Amr,<sup>352</sup> Ebû Revka,<sup>353</sup> Katâde,<sup>354</sup> Dahhak,<sup>355</sup> İsmail (ö. 180/796),<sup>356</sup> Ebû Meclez,<sup>357</sup> Saîd b.

<sup>338</sup> Abdullah b. Müslim b. Yesar'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/4, 13 Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 101.

<sup>339</sup> Ebi Zür'a b. Amr b. Cerir'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/4, 13 Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s. c. II, . 101

<sup>340</sup> İbn Kuteybe'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/11, 22, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-103; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 102-106.

<sup>341</sup> Ebu Cafer'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/15, 21, 36, 43, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104-114; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 552-556.

<sup>342</sup> Yemenî'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/15, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102.

<sup>343</sup> İbn Uyeyne'ye nispe edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/15, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104.

<sup>344</sup> Ümmü İbn Uyeyne'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/15, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 104.

<sup>345</sup> Eğrac'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, 41, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 105.

<sup>346</sup> Amr b. Ubeyd'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 105.

<sup>347</sup> Sellâm'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, 22, 35, 41, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 105-111.

<sup>348</sup> Ebu Semmel'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s. 105.

<sup>349</sup> Şeybe'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 105.

<sup>350</sup> Ebu Hayve'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/21, 22, 35, 36, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 102-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 105-113.

<sup>351</sup> Süfyan b. Hüseyin'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/22, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103.

<sup>352</sup> Ebi Amr'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/58, 59, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103-104; Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 554-558.

<sup>353</sup> Ebi Revka'ya nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/25, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 107.

<sup>354</sup> Katade'ye nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, 41, 61, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103-104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 109-116.

<sup>355</sup> Dahhak'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 111.

<sup>356</sup> İsmail'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/35, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 103-104.

<sup>357</sup> Ebu Meclez'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/36, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi'l- Kur'ân*, c.II, s. 104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 113.

Cebr,<sup>358</sup> Müselleme b. Muharreb,<sup>359</sup> Talha b. Musarrıf,<sup>360</sup> İbn Ebî İshak<sup>361</sup> ve Abdülvaris'e<sup>362</sup> nispet edilmiştir. Bunlardan tâbiîn ve diğer kıraat imamlarından bir tanesine örnek vererek yetinelim.

Tâbiînden, Eban b. Osman “الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ”<sup>363</sup> âyetinde geçen (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي) ifadesini (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي) şeklinde okumuştur.<sup>364</sup>

İbn Ebî İshak “إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ”<sup>365</sup> âyetinde geçen (إِنَّمَا كَانَ) ifadesini (إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ) şeklinde zammeli okumuştur.<sup>366</sup>

## 1.2. Usûl ile ilgili Kıraat Farklılıkları

Bu bölümde Nûr sûresinde zikredilen şâz kıraatler bağlamında usûl farklılıklarıyla ilgili kıraat vecihleri incelenmiştir.

### 1.2.1. İmâle ile ilgili Kıraat Farklılıkları

İmale, bir şeye yönelmek, bir tarafa çekmek anlamındadır. İstilah manası ise fethayı, kesreye doğru, “elif” harfini “yâ” harfine doğru yaklaştırmaktır.<sup>367</sup> Nûr sûresinde zikredilen şâz kıraat vecihlerinin bir kısmı lafzın imâle ile okunmasıyla alakalıdır. Bu konuya “وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ”<sup>368</sup> âyetinde geçen (مَا زَكَا) ifadesi örnek

<sup>358</sup> Said b. Cebr'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/36, Kaynaklar için bkz. İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 113.

<sup>359</sup> Müselleme b. Muharreb'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/39, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, “*Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân*”, c. II, s. 104; İbn Cinnî, “*el-Muhteseb*”, c. II, s. 113.

<sup>360</sup> Talha b. Musarrıf'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/43, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, “*Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân*”, c. II, s. 104; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 114.

<sup>361</sup> İbn Ebî İshak'a nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/51. Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, “*Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân*”, c. II, s. 104.

<sup>362</sup> Abdülvaris'e nispet edilen şâz kıraatler için bkz. Nûr, 24/58, 59, Kaynaklar için bkz. İbn Hâleveyh, “*Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân*”, c. II, s. 104.

<sup>363</sup> الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشِبْهُمَا عَذَابُهُمَا “, Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret ginine inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tamık olsun.”, Nûr, 24/2.

<sup>364</sup> İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 100.

<sup>365</sup> “إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيُخْطَبَ لَهُمْ فِي دِينِهِمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ” “, “Aralarındaki anlaşmazlıkları çözüme bağlasın diye Allah'a ve Resul'üne çağrıldıklarında müminlerin sözü “Dinledik ve baş eğdik” demekten ibarettir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır!”, Nur, 24/51

<sup>366</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi'l-Kur'ân*, s. 104.

<sup>367</sup> Temel, Nihat, *Kıraat ve Tecvid İstilahları*, s. 73.

<sup>368</sup> يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُواتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ “, “Ey iman edenler! Şeytanın peşinden gitmeyin. Kim şeytanın peşinden giderse bilsin ki o edepsizliği ve kötülüğü emreder. Allah'ın lutfu ve rahmeti sizinle olmasaydı içinizden hiçbir kimse günahattan asla arınamazdı, fakat Allah dilediğini arındırır; Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.”, Nur, 24/21

verilebilir. Şeybe ve A‘meş (مَا زَكَّى) ifadesinde imale yaparak (مَا زَكَّى) şeklinde okumuşlardır.<sup>369</sup> Hasan-ı Basrî ise şeddeli ve imâleli olarak (مَا زَكَّى) şeklinde okumuştur.<sup>370</sup> Görüldüğü üzere mezkûr ifade Şeybe, A‘meş ve Hsan-ı Basrî tarafından imâle ile okunmuştur. Ebû Hayve ve Hasan-ı Basrî’den nakledilen bir başka rivayette ise mezkûr ifadeyi fethalı ve şeddeli olarak (مَا زَكَّى) şeklinde okumuşlardır.<sup>371</sup>

### 1.2.2. Hemze ile İlgili Kıraat Farklılıkları

Nûr sûresinde zikredilen şâz kıraat vecihlerinden bir kısmı hemze’nin okunmasıyla ilgilidir. Konuyla ilgili olarak “ذُرِّيُّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ”<sup>372</sup> âyetinde geçen (ذُرِّيُّ) kelimesi örnek verilebilir. Mezkûr âyette geçen ifadeyi Nasr b. Âsım, Ebû Recâ‘, Saîd b. Müseyyeb ve Eban b. Osman (ذُرِّيُّ) (defetmek) şeklinde hemzeyle okumuşlardır.<sup>373</sup> Katâde ise (ذُرِّيُّ) şeklinde okumuştur.<sup>374</sup> Eban b. Osman’dan nakledilen başka bir rivayette ise söz konusu ifade (ذُرِّيُّ) şeklindedir.<sup>375</sup> Dahhak zikredilen ifadeyi (ذُرِّيُّ) şeklinde okumuştur.<sup>376</sup> Görüldüğü üzere (ذُرِّيُّ) ifadesi hemzeli ve hemzesiz olmak üzere birçok farklı şekilde okunmuştur.

“وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ”<sup>377</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Söz konusu âyette geçen (رَأْفَةٌ) kelimesini Ebû Cerih (رَاءَفَةٌ) şeklinde okumuştur.<sup>378</sup> Bu örnekte sakin olan hemze Ebû Cerih’in okuyuşunda harekeli ve medli şeklindedir.

<sup>369</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s.105

<sup>370</sup> Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 552

<sup>371</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 102

<sup>372</sup> اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِهَا فِيهَا مَصْبَاحُ الْمَصْبَاحِ فِي رُجَاةِ الرَّجَاةِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ ذُرِّيُّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ “رَبُّنَا لَا شَرِيفَ وَلَا عَرَبِيَّةَ يَكَادُ رَبُّنَا بِضِيءٍ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” Allah göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldıza benzer, (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”, Nur, 24/35.

<sup>373</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 103.

<sup>374</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 103.

<sup>375</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 103.

<sup>376</sup> İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 110.

<sup>377</sup> الرَّانِيَّةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَنَّ عَذَابُهُمَا “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda, o ikisine karşı merhamet duygunuza yenilmeyin. Müminlerden bir grub da onlara uygulanan cezaya tanık olsun.”, Nur, 24/2

<sup>378</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi’l- Kur’ân*, s. 102

### 1.2.3. İdğamla İlgili Kıraat Farklılıkları

Nûr sûresinde zikredilen şâz kıraatlerin bir kısmı idğamla ilgilidir. Bu konuya <sup>379</sup>“يَوْمًا تَتَقَلَّبُ” âyeti örnek verilebilir. Yezid mezkûr âyette geçen (تَتَقَلَّبُ) kelimesini (يَوْمًا) şeklinde idğamla okumuştur. İbn Muhaysın ise söz konusu ifadeyi (يَتَقَلَّبُ) şeklinde okumuştur.<sup>380</sup> Ayrıca İbn Muhaysın ve Bezzî'nin vasl halinde söz konusu ifadeyi (يَوْمًا) şeklinde idğamlı okudukları nakledilmiştir.<sup>381</sup>

### 1.3. Ferşu'l-Hurûfla İlgili Kıraat Farklılıkları

Belirli bir kurala dayanmayan ve Kur'ân-ı Kerim'de dağınık bir şekilde bulunan ihtilaflara ferşu'l-hurûf denir.<sup>382</sup> Bu başlık altında Nûr sûresindeki şâz kıraatlerde bulunan ferşu'l-hurûfla ilgili ihtilaflar incelenecektir.

#### 1.3.1. İsimle İlgili Kıraat Farklılıkları

##### 1.3.1.1. İsmi Merfû ve Mansub Okunması

İsimle ilgili kıraat farklılıklarından biri de ismin merfû ve mansub okunmasıyla ilgilidir. Bu konuyla ilgili <sup>383</sup>“سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا” âyetinde geçen (سُورَةٌ) kelimesi örnek verilebilir. Îsâ b. Amr,<sup>384</sup> Amr b. Abdülaziz'in rivayetinde Îsâ Sekâfî ve Îsâ Hemedânî mezkûr âyette geçen ifadeyi (سُورَةٌ) şeklinde mansub okumuşlardır.<sup>385</sup> İbn-i Cinnî bu kıraatin hüccetini izah ederken (سُورَةٌ) kelimesinin gizli bir fiille mansub olduğunu belirtmiştir. Bunu iki şekilde izah etmiştir. Birincisi, açık bir isimden gizli bir lafız olmasıdır. Yani, (أَنْزَلْنَا سُورَةَ) “Bu sûreyi biz indirdik.” Onun gizliliği (أَنْزَلْنَا) fiiliyle açıklanmıştır. Bunun benzerini beyitinde geçen (وَالَّذِيبِ أَخْشَاةٌ) ifadesiyle izah etmiştir.

أَصْبَحْتُ لَا أَحْمِلُ السَّلَاحَ وَلَا أَمْلِكُ رَأْسَ الْبُعِيرِ إِنْ نَفَرَا وَالَّذِيبِ أَخْشَاةٌ إِنْ مَرَرْتُ وَخَدَى وَأَخْشَى الرِّيَّاحَ وَالْمَطَرَ

<sup>379</sup> “رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة يخافون يومًا تتقلب فيه القلوب والأبصار”, “Ticaretin de satımın da kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler.”, Nur, 24/37.

<sup>380</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzî 'l- Kur'ân*, s. 104.

<sup>381</sup> Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu 'l-Künûz*, s. 555

<sup>382</sup> Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları*, s. 51.

<sup>383</sup> “سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ”, “Bu, âyetlerini belirleyip indirdiğimiz bir sûredir. Düşünesiniz diye onun için apaçık âyetler gönderdik.”, Nur, 24/1

<sup>384</sup> Ebû Abdillâh el- Hüseyin b. Ahmed b. İbn Hâleveyh b. Hamdân el- İbn Hâleveyh en- Nahvî el- Lugavî, *Muhtasar fi şevâzî 'l- Kur'ân min Kitâbi 'l- Bedî'*, Mektebetü'l- mütenibbi, Kahire tsz, s.101,

<sup>385</sup> İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, c.II, s. 99

Silah taşımaz oldum kaçsa devenin başına sahib olamaz oldum. Karşılaştım kurttan korkarım yalnız rüzgârdan yağmurdan korkarım, buradaki gizliliği (أُخْشَاهُ) sözüyle açıklamıştır. İkincisi ise (سُورَةً) kelimesinin bir fiille mansub olmasıdır. Bu okuyuşa göre ifade teşvik anlamındadır. Buna göre (إِقْرُوا سُورَةً) denilirken (أَنْزَلْنَاهَا) “İndirdiğimiz o sureyi düşünün.” manası bulunmaktadır. İbn Cinnî bunun benzerinin (فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا)<sup>386</sup> âyetinde olduğunu belirtmiştir. Nitekim söz konusu âyette geçen (نَاقَةَ اللَّهِ) ifadesinde kastedilen (احْفَظُوا نَاقَةَ اللَّهِ) “Allah’ın devesini koruyun.” ibaresidir.<sup>387</sup>

“يَوْمَئِذٍ يُوفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ”<sup>388</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Abbas, Ebû Revka, Mücahid ve A‘meş söz konusu âyette geçen (الْحَقَّ) kelimesini (الْحَقُّ) şeklinde merfû okumuşlardır. Bu okuyuş Übey’in mushafında böyledir.<sup>389</sup> İbn Cinnî, bu şekilde okunduğunda yüce Allah’ın hak ile vasıflandırıldığını belirtmiştir. Buna göre âyetin anlamı “دِينَهُمُ يَوْمَئِذٍ يُوفِّيهِمُ اللَّهُ الْحَقَّ” hak olan Allah dinlerinin karşılığını verecek şeklindedir. Mübalağa anlamı taşıması bakımından da yüce Allah’ın hak ile vasıflanmasının caiz olduğunu belirtmiştir.<sup>390</sup>

“قُلْ لَا تُفْسِمُوا طَاعَةً مَعْرُوفَةً”<sup>391</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Yezidi mezkûr âyette geçen (طَاعَةً مَعْرُوفَةً) ifadesini (طَاعَةً مَعْرُوفَةً) şeklinde mansub okumuştur.<sup>392</sup>

### 1.3.1.2. İzafet Okunması

İsimle ilgili kıraat farklılıklarından biri de ismin tenvinli veya izafet okunmasıyla ilgilidir. Bu konuya “لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ”<sup>393</sup> âyeti örnek verilebilir. Ebû Zur‘a b. Amr b. Cerir ve Abdullâh b. Müslim b. Yesar mezkûr âyette geçen (بِأَرْبَعَةٍ) kelimesini

<sup>386</sup> Şems, 91/15, “Allah’ın elçisi onlara, “Allah’ın devesine ve onun su içme hakkına dokunmayın” demişti.”

<sup>387</sup> İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s. 99-100

<sup>388</sup> “يَوْمَئِذٍ يُوفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ”, “O gün Allah onlara hak ettikleri cezayı tastamam verecektir ve onlar Allah’ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır.”, Nur, 24/25

<sup>389</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, s. 103; İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, c. II, s.107; Kabâkibî, *İdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 553.

<sup>390</sup> İbn Cinnî, *el-Muhteseb*, s.107

<sup>391</sup> “وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتُهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُفْسِمُوا طَاعَةً مَعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ بِمَا تَعْمَلُونَ”, “Emir verirsene çıkacaklarına dair büyük yeminler ettiler. De ki: “Boşuna yemin etmeyin, itaat belli bir şeydir, Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.”, Nur, 24/53.

<sup>392</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur‘ân*, s. 104.

<sup>393</sup> “لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ”, “Bu iddialarına dört şahit getirirler ya! Şahit getiremiyorlarsa onlar, Allah nezdinde yalancıların ta kendileridir.”, Nur, 24/13

şeklinde tenvin ile okumuşlardır.<sup>394</sup> Âyetin bu şekilde tenvin ile okunmasında izafetlik durumu kalkmıştır.

“سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ”<sup>395</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Muhaysın söz konusu âyette geçen (سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ) ifadesini (سَحَابٌ ظُلُمَاتٍ) şeklinde okumuştur.<sup>396</sup> İbn Muhaysın’ın okuyuşunda zikri geçen ifade izafetli şekildedir.

### 1.3.1.3. İsmiñ Yapısındaki Harf ve Hareke Farklılığı

İsimle ilgili kıraat farklılıklarından biri de ismin yapısındaki hareke ve harf farklılığıyla ilgilidir. <sup>397</sup>”لَمْ يَنْتَلُوا الْحُلُمَ“ ve <sup>398</sup>”وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ“ âyetlerinde geçen (الْحُلُمَ) ifadesi konuyla ilgili örnektir. İbn Mücahid, Abdülvaris, A'meş ve Mutavve'î mezkûr âyetlerde geçen (الْحُلُمَ) kelimesini “lâm” harfini sakın olarak (الْحُلُمَ) şeklinde okumuşlardır.<sup>399</sup>

b. Kuteybe âyetinde geçen (لِوَادًا) lafzını “lâm” harfinin fethasıyla (لِوَادًا) şeklinde okumuştur.

<sup>394</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi 'l- Kur'ân*, s. 102

395 أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَّجِيٍّ يَشْهَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ تَلَمَّاتٍ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَأَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ  
“Allah! Nur! Aqla! İlah! İsm-i Hüsnâ!” “Yahut dalga, üstünde yınır dalga, onun üstünde de bulutlu (kara bulut gibi bir dalga  
ile) kaplı büyük bir denizdeki karanlıklar gibidir; birbirini üzerinde karanlıklar! Neredeyse elini çıkarsa onu  
göremeyecek. Allah bir kimseye ışık vermezse onun aydınlıktan asla nasibi yoktur.”, Nur, 24/40.

<sup>396</sup> Kabâkibî, *Îdâhur-rumûz ve mîftahu'l-Künûz*, s. 555.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُتِمَّ ثَوَابُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدُهَا طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Ey iman edenler! Elinizin altında bulunanlarla içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar. Sabah namazında önce, öğle sıcağından dolayı (istirahata çekilirken) elbisenizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonra! Bunlar, örtülmesi gereken yerlerinizin açık bulunabileceği üç vakittir. Bunlar dışında ne size ne de onlara bir sakınca vardır. Bunlar sıkça yanınıza girip çıkan, birbirinizle iç içe olduğunuz kimselerdir. Allah size ‘ayetleri işte böyle açıklar, Allah her şeyi bilir, yerli yerinde yapar.’”, Nur, 24/58

398 “وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ” “Çocuklarımız ergenlik çağına gelinece, onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorsa onlar da böyle izin alsınlar. Allah âyetlerini işte size böyle açıklar; Oher şeyi bilir, yerli yerinde yapar.”, Nur, 24/59

<sup>399</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzî'l- Kur'ân*, s. 104; Kabâkübî, *Îdâhur-rumûz ve miftahu'l-Künûz*, s. 558.

400 لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “FİTNE’ AŖ VİSİBİHEM EDAB’ ALİEM”, “Resul’ün çağırısını aranızda, birinizin diğerini çağırması gibi görmeyin. Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir. Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarptılmaktan korksunlar!”, Nur, 24/63

<sup>401</sup> Kabâkibî, *Îdâhur-rumûz ve mîstahu'l-Künûz*, s. 558.

”لا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ“<sup>402</sup> âyeti konuyla ilgili bir diğer örnektir. Hasan-ı Basrî mezkûr âyette geçen (بَيْنَكُمْ) kelimesini (الرَّسُولِ) şeklinde çoğul olarak okumuştur.<sup>403</sup>

### 1.3.1.4. İsmi Tekil ve Çoğul Okunması Açısından Kıraat Farklılıkları

İsimle ilgili kıraat farklılıklarından biri de ismin tekil ve çoğul olarak okunmasıyla ilgili vecihlerdir. Nûr sûresinde bu konuyla ilgili şâz kıraatler bulunmaktadır. ”كَسْرَابِ“<sup>404</sup> âyeti bu duruma örnek olarak verilebilir. Müselleme b. Muharreb mezkûr âyette geçen (بِقِيعَةٍ) lafzını (بِقِيعَاتٍ) şeklinde çoğul olarak okumuştur.<sup>405</sup>

”يَكَادُ سَنَا بَرْقَةٍ“<sup>406</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Talha b. Musarrîf zikredilen âyette geçen (يَكَادُ سَنَا بَرْقَةٍ) lafzını (يَكَادُ سَنَا بَرْقَةٍ) şeklinde çoğul olarak okumuştur. Aynı zamanda söz konusu ifadeyi (سَنَا بَرْقَةٍ) şeklinde de okumuştur.<sup>407</sup>

”يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ“<sup>408</sup> âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örneklerdendir. A‘meş mezkûr âyette geçen (خِلَالِهِ) lafzını (خِلَالِهِ) şeklinde çoğul olarak okumuştur.<sup>409</sup>

<sup>402</sup> لا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا فَمَنْ يَعْلَمِ اللَّهُ الْدِّينَ يَنْسَلِطْ مِنْكُمْ لَوْ آدَا فَلْيَخْزِرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ ”فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ“ ”Resul’ün çağrısını aranızda, birinizin diğerini çağırması gibi görmeyin. Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir. Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!”, Nur, 24/63

<sup>403</sup> Kabâkıbî, *Îdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 558.

<sup>404</sup> ”وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ“ ”İnkâr edenlerin yapıp ettikleri, susamış kimsenin geniş düzlüklerde görüp su zannettiği serap gibidir; sonunda gelip ona ulaşınca orada bir şey bulamaz, ama Allah’ı yanında bulur, O da eksiksiz olarak hesabını görüverir. Allah’ın hesabı pek çabuktur.”, Nur, 24/39

<sup>405</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzî’l- Kur’ân*, s. 104; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, s. 113.

<sup>406</sup> ”أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ“ ”Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çakan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”, Nur, 24/43

<sup>407</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzî’l- Kur’ân*, s. 104; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, c. II, s. 114

<sup>408</sup> ”أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ“ ”Görmez misin ki, Allah bulutları yürütür, sonra onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çakan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegin parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”, Nur, 24/43

<sup>409</sup> Kabâkıbî, *Îdâhur-rumûz ve miftahu’l-Künûz*, s. 556



Fiilin farklı okunmasıyla ilgili bir diğer örnek “إِذْ تَلْقَوْنَهُ بِالسِّتْرِ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ”<sup>421</sup> âyetidir. Mezkûr âyette geçen (إِذْ تَلْقَوْنَهُ) lafzını Ebû Ca‘fer ve Zeyd b. Eslem (إِذْ تَالْقَوْنَهُ) şeklinde “o yalanı sürdürüyorsunuz” anlamında okumuşlardır.<sup>422</sup> İbn Ya‘mer ve Hz. Âişe (r.anhâ) zikredilen ifadeyi (إِذْ تَلْقَوْنَهُ) şeklinde okumuşlardır. Söz konusu ifadenin “الإلقاء” kökünden gelen ve yalan söylemiş olan Arapların onu devam ettirmesi manasında (وَلَقَّ) deyiminden alındığını belirtmiştir.<sup>423</sup> (إِذْ تَلْقَوْنَ فِيهِ) lafzının siz o yalanı söylüyor ve sürdürüyorsunuz, manasında olduğu belirtilmiştir.<sup>424</sup> Söz konusu ifadenin (الولق) kelimesinden türediği ve manasının da hızlı olmak anlamında olduğu nakledilmiştir. Bu bağlamda “جاءت الاءبل تلق” ifadesinin de aynı manada develer hızlı olarak geldi, şeklinde kullanıldığı söylenilmiştir. Bu ifadenin anlamının benzeri şu beyitte de geçmektedir:

لَمَّا رَأَوْا جَيْشًا عَلَيْهِمْ قَدْ طَرِقَ جَاؤُوا بِأَسْرَابٍ مِنَ الشَّامِ وَلَقَّ إِنَّ الْحَصَيْنَ زَلَقَ وَزُلِقَ جَاءَتْ بِهِ عَسْنٌ مِنَ

الشَّامِ تَلَقَّ

“Onlar bir ordunun, üzerlerine baskın yaptığını görünce, şe‘m (sol) taraftan onlara kılıçla darbeler indiren büyük sürüler getirdiler. Şüphesiz ki Husayn dereyi görmeden paçaları sıvayandır, güçlü develer onu Şam’dan (sırtlarında taşıyarak) hızlıca getirdiler.”<sup>425</sup> (تَلْقَوْنَهُ) şeklinde okuyuşta siz o yalanı dillerinizle söylüyor ve onu sürdürüyordunuz, anlamında ve o zaman siz kelâmı birbirinizin dillerinizden alıp duruyordunuz, manalarındadır.<sup>426</sup> Yemenî söz konusu ifadeyi (إِذْ تَلْقَوْنَهُ) şeklinde “onu dillerinizle alıyordunuz” anlamında okumuştur.<sup>427</sup> Ümmü İbn Uyeyne’den (إِذْ تَتَقَفَّوْنَهُ) şeklinde “o yalanın arkasına düşüyorsunuz” ve (إِذْ تَتَقَفَّوْنَهُ) şeklinde “o yalanı öğreniyorsunuz” iki okuyuş nakledilmiştir.<sup>428</sup> Bezzî ve İbn Muhaysın söz konusu ifadeyi (إِذْ تَلْقَوْنَهُ) şeklinde okumuşlardır.<sup>429</sup>

<sup>421</sup> “إِذْ تَلْقَوْنَهُ بِالسِّتْرِ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّئًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ”, “Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbûki Allah katında o büyük bir şeydir.”, Nur, 24/15.

<sup>422</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi ‘l- Kur‘ân*, s. 102.

<sup>423</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 174.

<sup>424</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 174.

<sup>425</sup> Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, c. XV, s. 174-175

<sup>426</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi ‘l- Kur‘ân*, s. 102.

<sup>427</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi ‘l- Kur‘ân*, s. 102.

<sup>428</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzzi ‘l- Kur‘ân*, s. 102; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, s.104.

<sup>429</sup> Kabâkıbî, *İdâhur-rumûz ve miftahu ‘l-Künûz*, s. 552.

Fiille ilgili şâz kıraatlerden bir diğeri de fiilin ma'lûm veya meçhûl okunmasıyla alakalıdır. <sup>430</sup>“كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ” âyeti bu konuya örnek gösterilebilir. Katâde mezkûr âyeti (كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ) şeklinde okumuştur. <sup>431</sup> Katâde'nin okuyuşunda söz konusu âyette geçen (عَلِمَ) fiili (كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ) şeklinde meçhul kalıbındadır. <sup>432</sup>“فَإِنْ تَوَلَّوْا” âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. Bezzî ve İbn Muhaysin mezkûr âyette geçen (تَوَلَّوْا) kelimesini (تَوَلَّوْا) şeklinde meçhûl fiil olarak okumuşlardır. <sup>433</sup>

<sup>434</sup>“الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ” âyeti konuyla ilgili bir diğer örnektir. Bazı kıraat âlimleri söz konusu âyette geçen (يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ) lafzını (يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ) şeklinde okumuşlardır. <sup>435</sup>

Fiille ilgili şâz kıraatlerden bir kısmı da fiilin yapısındaki harf farklılığı ve fiilin yerine başka bir kelime eklenilmesiyle ilgilidir. Bu duruma <sup>436</sup>“حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا” âyeti örnek verilebilir. İbn Mes'ûd ve İbn Abbas mezkûr âyette geçen (حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا) şeklindeki okumuşlardır. Übey ise söz konusu ifadeyi (حَتَّى يَسْلَمُوا عَلَى أَهْلِهَا وَيَسْتَأْذِنُوا) şeklinde okumuştur. <sup>437</sup> <sup>438</sup>“لِيُعَلِّمَ مَا يُخْفِي مِنْ زِينَتِهِنَّ” âyeti bu konuyla ilgili bir diğer örnektir. İbn Mes'ûd mezkûr âyette geçen (لِيُعَلِّمَ مَا يُخْفِي) ifadesini

<sup>430</sup> “Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Hepsî duasını ve tesbihini bilmekte, Allah da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.”, Nur, 24/41

<sup>431</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi 'l- Kur'ân*, s. 104

<sup>432</sup> “قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ طَطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ”, “De ki: “Allah'a itaat edin, resule itaat edin.” Yine de (ey müşrikler!) söz dinlemezseniz onun (peygamberin) sorumluluğu ona, sizin sorumluluğunuz da kendinize aittir. Ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz; resule düşen yalnızca apaçık bildirip anlatmaktır.”, Nûr, 24/54

<sup>433</sup> Kabâkîbî, *İdâhur-rumûz ve miftahü 'l-Künûz*, s. 557

<sup>434</sup> “لا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلُونُ مِنْكُمْ لَوْ أَدَّاهُ فَلَخَبَرُ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”, “Resul'ün çağırısı aranızda, birinizin diğerini çağırması gibi görmeyin. Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir. Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!”, Nur, 24/63

<sup>435</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi 'l- Kur'ân*, s. 105

<sup>436</sup> “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ”, “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız.”, Nur, 24/27

<sup>437</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzzi 'l- Kur'ân*, s. 103

<sup>438</sup> “وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُضُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّالِبِينَ غَيْرَ أُولَى الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوَلَّوْا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِلَهُ الْمُؤْمِنِينَ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ”, “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, ayaklarını yere vurmāsınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa ersersiniz!”, Nur, 24/31

(ما سُرَّ لِيُعْلَمَ) şeklinde okumuştur.<sup>439</sup> Söz konusu âyette İbn Mes‘ûd (يُخْفِينَ) kelimesinin yerine onun müradıfı olan (سُرَّ) kelimesini tercih etmiştir. Bu iki farklı kelime aynı anlamdadır.

Bu konuyla ilgili “مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غُفُورٌ رَحِيمٌ”<sup>440</sup> âyeti örnek verilebilir. Mezkûr âyette geçen (مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غُفُورٌ رَحِيمٌ) ifadesinde (إِكْرَاهِهِنَّ) kelimesinden sonra İbn Abbas ve Saîd b. Cübeyr (لَهُنَّ) edatını eklemişlerdir.<sup>441</sup>

<sup>439</sup> İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzî'l- Kur‘ân*, s. 103

<sup>440</sup> “وَلَيْسَتْغَفَّ الدِّينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَخَصُّصًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غُفُورٌ رَحِيمٌ”, “Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lutfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar. Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin –kendilerinde hayır görürseniz- tekliflerini kabul edin. Allah’ın size verdiği malından da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için câriyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle onları bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.”, Nur, 24/33

<sup>441</sup> İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, c. II, s.108.

## SONUÇ

Nûr sûresinde ferd, aile ve toplum hayatıyla ilgili birçok konu yer almaktadır. Bu bağlamda sûrede eve giriş ve çıkışlarda uyulması gereken kurallar, tesettür, başörtüsü ve mahremiyet âdabı, bekârların evlendirilmelerinin gerekliliği vb. konular yer almaktadır. Ayrıca ana konusu iffet ve tesettür olan bu sûrede zina, iftira, yalancı şahitlik gibi konular ve bu konularla ilgili hükümler bulunmaktadır. İçerik bakımından önemli konuları ele alan Nûr sûresi kıraatler bağlamında da birçok vecih içermektedir.

Nûr sûresinde birçok sahih ve şâz kıraatler yer almaktadır. Nûr sûresinde zikredilen sahih kıraatlerin sayısı otuz ikidir. Bu okuyuşlar kıraat-i seb'a, aşere imamlarına ve bunların râvilerine nispet edilmiştir. Zikredilen bu sahih kıraatlerin bir kısmı âyetin anlamına etki etmemiştir. Anlama etki etmeyen bu kıraat vecihleri hemzenin okunuşu, idğamlı veya idğamsız okunuş ve ihtilas ile okunuş gibi vecihler usûl başlığı altında incelenmiştir. Bazı kıraatler ise âyetlerin anlamına etki ederek anlam farklılığı oluşturmuştur. Ferşî kıraatler başlığı altında incelenen bu vecihlerin bir kısmının, âyetlerin anlamını zenginleştirdiği ve âyetlere yeni bir yorum getirdiği görülmüştür.

Nûr sûresinde tespit edilen şâz kıraatlerin sayısı yirmi dokuzdur. Bu şâz kıraatler erbaa aşere imalarından Hasan-ı Basrî, İbn Muhaysın, Yezîdî ve A'meş'e ve râvilerine, sahabe'ye, tâbiîn'e ve tebeî tâbiîn'e nispet edilmektedir. Bu nispet edilen okuyuşlarda imâle, hemzenin farklı vecihlerde okunması, isim ve fille ilgili kıraat vecihleri, tespit edilmiştir. Bu kıraatler bazen âyetin anlamını değiştirmiş bazen de âyetin anlamına etki etmeyerek herhangi bir değişikliğe sebep olmamıştır.

Sonuç olarak, Nûr sûresinde tespit ettiğimiz bu kıraat farklılıkları âyetin daha iyi anlaşılmasını sağlamış, anlamını zenginleştirmiş ve onun okunmasını kolaylaştırmıştır.

## KAYNAKÇA

**ALTIKULAÇ**, Tayyar, DİA., “*Halef b. Hişâm*”, İstanbul 1997.

-----, “İbn Muhaysın”, DİA., İstanbul 1999.

**BİRİŞİK**, Abdülhamit, “*Kıraat İlmi ve Tarihi*”, Emin Yayınları, Birinci Baskı, Bursa 2004.

**BEDİR**, Lokman, *Kıraat Farklılıklarının Yorumuna Etkisi*, İslam ve Yorum Sempozyumu, Malatya İlâhiyat Vakfı Yayınları Serisi No: I, Ankara 2017.

**CEZERÎ**, Ebü'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, *En-Neşr fî'l-kırâ'âti'l- aşr*, nşr. Ali Muhammed ed- Dabba, Kahire, tsz.

-----, “*Takrîbü'n-Neşr fî'l-Kırââti'l-Aşr*”, thk. Muhammed, Darû'l-Kütübü'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut-1423/2002.

**CİNNÎ**, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsılî el-Bağdâdî, “*el-Muhteseb fî tâbyîni vücuhi şevâzzî'l-kırâ'ât ve'l-îzâh 'anhâ*”, nşr. Ali en-Necdî Nâsîf - Abdülfettâh İsmâîl Şelebî, Kahire, 1414/1994.

**ÇETİN**, Abdurrahman, “*Yedi Harf ve Kıraatler*”, Ensar Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2013.

**DÂNÎ**, Ebû Amr Osman b. Said b. Osman b. Ömer, “*el-Beyân fî Addi Âyi'l-Kur 'ân*”, nşr. Ğanim Kaddûri el-Hamed, Merkezü'l-Mahtûtât ve't-Türâs, Kuveyt 1414/1994.

-----, “*et-Tâysir fî'l Kırââti's-Seb'a*”, Daru'l-Endülüs, Birinci Baskı, y.y., 1436/2015.

**DEMİRCİGİL**, Bayram, “*Hasan-ı Basrî Kıraati ve Kur'an Tâfsirine Katkısı*”, Doktora Tâzi, Ankara 2016.

**DÎMYÂTÎ**, Ahmed b. Muhammed el- Benna, “*İthâfu Fudalâi'l- Beşer fî'l- Kırââti'l- Erbeatâ Aşer*”, thk. Şa'ban Muhammed İsmail, Beyrut 1407/1987.

**GAZZÂLÎ**, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed, *Mişkatü'l- Envâr*, (ter. Prof. Dr. Şadi Eren), DİB. Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2014,

- İBN HÂLEVEYH**, Ebû Abdillâh el- Hüseyin b. Ahmed b. Hâleveyh b. Hamdân en-Nahvî el- Lugavî, “*Muhtasar fî şevâzzi’l- Kur’ân min Kitebi’l- Bedî*”, Mektebetü’l- mütenibbi, Kahire tsz.
- İBN MÜCÂHİD**, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî (ö. 324/936) “*Kitâbü’s-Seb’a fî’l-Kırâ’ât*”, nşr. Doktor Şevki Dayf, Kahire, 1972-1980.
- KABÂKIBÎ**, Şemsuddîn Muhammed İbn Halîl, “*İdâhu’r-rumûz ve miftahu’l-künûz fî’l-kırâati’l-erbaa aşra*”, thk. Ahmed Hâlid Şükrî, Dâru Ammâr, Amman 2003.
- KOMİSYON**, “*Kur’an Yolu Türkçe Meâl Tefsir*”, DİB Yay., Ankara 2017.
- KURTUBÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, “*el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân ve’l-Mübeyîn limâ Tedammenehû mine’s-Sünneti ve Âyi’l Furkân*”, Thk. Abdullâh b. Abdü’l-Muhsin et-Türkî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 2006.
- MERTOĞLU**, M. Fuat, “Yezîdî, Yahyâ b. Mübârek”, DİA. İstanbul 2013.
- MEVDÛDÎ**, Ebû’l-A’lâ, “*Tefsiru Sûretü’n-Nûr*”, Daru’l-Fikr’u Dimeşk, thk. Muhammed Âsım Haddad, Lahor, 1379 / 1960.
- MÜCTEBA**, Uğur, DİA., “A’meş”, İstanbul 1991.
- ÖNKAL**, Ahmet, “DİA”, “*Mustalik*”, İstanbul 2006.
- RÂZÎ**, Ebû Abdullâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer, “*Mefâtihu’l Ğayb= et- Tefsîru’l-Fahri’r- Râzî*”, Dâru’l- Fikr, Lübnan 1401/1981.
- SAYLAN**, Neslişah, “*Kıraat Açısından Begavi Tefsiri*”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ- 2015.
- SUYÛTÎ**, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekir, “*el-İtkân fî Ulûmî’l-Kur’ân*”, thk. Merkezu’d-Diraseti’l-Kurâniyye, Medine 1426.
- TABERÎ**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, “*Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân=Tefsîru’t-Taberî*”, Thk. Abdullâh b. Abdülmuhsinet-Türkî, Dâru’l-Hicr, Kahire 2001.

-----, “*Câmi’u’l- Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l- Kur’ân= Tefsîru’t- Taberî*”, ter. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hîsâr Yayınevi, İstanbul- 1985,

**TEMEL**, Nihat, “*Kıraat ve Tecvid İstılahları*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul- 1997.

**ULUDAĞ**, Süleyman, DİA., “Hasan-ı Basrî”, İstanbul 1997.

**ÜNAL**, Mehmet, “*Kur’ânın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*”, Doktora Tezi, Ankara- 2002.

**ZEMAHŞERÎ**, Ebû’l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el- Hârizmî, “*el- Keşşâf an Hakâ’iki Ğavâmidî’t- Tenzîl ve ‘uyûni’l- ekâvîl fî Vucûhi’t- Te’vîl*”, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Birinci Baskı, İstanbul 2018.

**ZUHAYLÎ**, Vehbe b. Mustafa, “*et- Tefsîru’l- Münîr fî’l- Akîdeti ve’ş- Şerîati ve’l- Menhec*”, nşr. Dârü’l- Fikri’l- Muasara, Dımeşk 1418.